

Sukupuolisensitiivinen kasvatus varhaiskasvatuksessa

- kasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, sosiaalialan koulutusohjelma

Kevät 2018

Lotta Wasenius

Sosionomi (AMK)

Visamäki

Tekijä	Lotta Wasenius	Vuosi 2018
Työn nimi	Sukupuolisensitiivinen kasvatus varhaiskasvatuksessa – kasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia	
Työn ohjaaja	Saija Silvennoinen	

TIIVISTELMÄ

Tämä opinnäytetyö käsittelee sukupuolisensitiivistä kasvatusta varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivinen kasvatus on uudistetun varhaiskasvatussuunnitelman myötä ajankohtainen aihe varhaiskasvatustyössä. Opinnäytetyön tilaajana oli kunnallinen päiväkotikoti Pirkanmaalta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisyydestä ja sen toteutumisesta päiväkodissa. Tavoitteena oli korostaa sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa ja antaa kasvattajille mahdollisuus reflektoida tietämystään ja työtään sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostui varhaiskasvatuksesta ja tasa-arvosta, sukupuolesta ja sen moninaisuudesta, sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta sekä sukupuolittuneista käytännöistä. Tutkimusaineisto kerättiin koko päiväkodin varhaiskasvatushenkilöstölle jaettavilla kyselylomakkeilla, sekä teemahaastattelemalla neljää lastentarhanopettajaa. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Tutkimustulokset osoittivat, että kasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisen kasvatuksen myönteisenä asiana ja tärkeänä arvona varhaiskasvatuksessa. Tutkimustulosten perusteella kasvattajien tulkinnot sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta eivät täysin vastanneet sen oikeaa tarkoitusta, ja sukupuolisensitiivisyys sekoitettiin osittain sukupuolineutraaliuteen. Kasvattajat tiedostivat omat sukupuolistereotyyppiset ennakkooletuksensa ja pyrkivät tietoisesti työstämään niitä omassa työotteessaan. Koulutuksen ja tiedon lisääminen sukupuolisensitiivisyydestä olisi sekä varhaiskasvattajien mielestä että tutkimustulosten perusteella tärkeää.

Avainsanat varhaiskasvatus, sukupuolisensitiivisyys, sukupuoliroolit

Sivut 49 sivua, joista liitteitä 3 sivua

Degree programme in social services
Visamäki

Author	Lotta Wasenius	Year 2018
Subject	Gender sensitive education in early childhood education – views and experiences of the educators	
Supervisor	Saija Silvennoinen	

ABSTRACT

This thesis is about gender sensitive education in early childhood education. Gender sensitivity is a current issue in early childhood education due to the reformed National Core Curriculum for ECEC. The thesis was commissioned by a municipal kindergarten in Pirkanmaa, and its purpose was to examine the early childhood educators' views on and experiences of gender sensitivity and its fulfillment in the early childhood education practice. The aim of the study was to emphasize the significance of gender sensitivity in early childhood education and to provide the educators with an opportunity to reflect on their knowledge and working practices from a gender sensitive perspective.

The thesis was executed as a qualitative research. The theoretical framework consisted of early childhood education, equality, gender and gender diversity, and gender sensitive education. The data were collected by means of a questionnaire given to all the educators of the kindergarten, and by interviewing four kindergarten teachers. Thematic analysis was used to analyze the collected data.

The results of the study indicate that the educators consider gender sensitive education a positive matter and an important value in the early childhood education. According to the results, the educators' suppositions of gender sensitive education were not fully equivalent to its actual definition and purpose, and the educators partially confused gender sensitivity with gender neutrality. The educators were aware of their own gender related stereotypes and prejudices, and they tried to consciously revise them in their early childhood education practice. Based on both the educators' views and the results of the study, it would be important to increase knowledge and education about gender sensitivity.

Keywords early childhood education, gender sensitivity, gender roles

Pages 49 pages including appendices 3 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TASA-ARVOINEN VARHAISKASVATUS.....	3
3	SUKUPUOLI JA SEN MERKITYS	4
3.1	Sukupuolen moninaisuus	4
3.2	Lapsen sukupuoli-identiteetin kehittyminen	5
3.3	Sukupuoliroolit	6
4	SUKUPUOLISENSITIIVISYYS VARHAISKASVATUKSESSA.....	7
4.1	Sukupuolisensitiivisen kasvatusteororian juuret	7
4.2	Sukupuolisensitiivinen kasvatusteororia	8
4.3	Sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioiminen päiväkodissa	10
5	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	11
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	13
6.1	Tutkimustehtävä	13
6.2	Tutkimusmenetelmä	13
6.3	Aineiston hankinta	14
6.3.1	Kyselylomake	14
6.3.2	Haastattelut	16
6.4	Aineiston analysointi	17
6.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	18
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	19
7.1	Kyselyn tulokset	20
7.1.1	Kasvattajien taustatieto sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta	20
7.1.2	Kasvattajien näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta.....	21
7.1.3	Sukupuolisensitiivinen kasvatusteororia ja sen toteutuminen päiväkodissa	23
7.1.4	Sukupuoli ja sen vaikutus lapsen kohtaamiseen	25
7.2	Haastatteluiden tulokset.....	26
7.2.1	Mitä ajatuksia herättää sukupuolisensitiivinen kasvatusteororia?.....	26
7.2.2	Sukupuolisensitiivinen kasvatusteororia ja sen toteutuminen päiväkodissa	28
7.2.3	Sukupuolittuneet käytännöt päiväkodissa	30
7.2.4	Sukupuolisensitiivisen kasvatusteororian haasteet ja mahdollisuudet	33
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	34
9	POHDINTA.....	39
	LÄHTEET	42

Liitteet

Liite 1	Kyselylomakkeen saatekirje
Liite 2	Kyselylomake

1 JOHDANTO

Lasten tasa-arvoinen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa on ollut suositus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa jo vuodesta 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet uudistettiin vuonna 2016 ja uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tasa-arvoisen kasvatuksen rinnalle nostettiin myös sukupuolisensitiivinen kasvatusta. Tasa-arvo on ollut osa suomalaista varhaiskasvatusta jo yli kymmenen vuotta, mutta silti vuonna 2016 tehdyssä selvityksessä kävi ilmi, että lasten kohtelu varhaiskasvatuksessa oli edelleen sukupuolittunutta. Sukupuolittunut kohtelu korostui erityisesti arkisissa ruokailu- ja pukemistilanteissa, joissa tytöiltä yleisesti odotettiin enemmän omatoimisuutta ja poikia autettiin automaattisesti. Vaikka varhaiskasvattajat kokivat toimivansa tasa-arvoisesti, konkreettisesti varhaiskasvatustyössä kuitenkin ilmeni paljon epätasa-arvoista kohtelua ja sukupuolirooleja vahvistavia käytäntöjä. (Alasaari & Katainen 2016, 17–19.) Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella pyritään muun muassa purkamaan sukupuolirooleja ja sukupuolittuneita käytäntöjä varhaiskasvatuksessa.

Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on ollut Ruotsin varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa ajankohtainen aihe pitkään, ja sukupuolistereotyyppien purkaminen on kuulunut ruotsalaiseen opetussuunnitelmaan jo vuodesta 1998 (Delegationen för jämställdhet i förskolan 2006, 302). Olen aktiivisesti seurannut Ruotsin yhteiskuntatasolla käytyä keskustelua sukupuolisensitiivisyydestä. Sukupuolisensitiivisyys on minulle henkilökohtaisesti tärkeä arvo niin tasa-arvon edistämisen kannalta yhteiskunnassa kuin työssäni varhaiskasvatusalalla. Olen työskennellyt päiväkodeissa jonkin verran opintojeni ohessa, havainnoinut varhaiskasvatustoimintaa eri päiväkodeissa ja seurannut keskusteluita sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta työyhteisöissä. Näihin keskusteluihin ja havaintoihin perustuen oma kokemukseni on, että työyhteisöissä tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta on vähän ja että sukupuolisensitiivisyys usein ajatellaan sukupuolineutraalina kasvatusmallina ja kahden biologisen sukupuolen kieltämisinä.

Sukupuolirajojen rikkominen kärjistyy mielikuvissa ja esimerkeissä usein poikalapseen, joka on pukeutunut prinsessamekkoon. Myös tässä opinnäytetyössä tullaan törmäämään tähän klassiseen esimerkkikuvaukseen. Riitta Korkeakiven (2014) artikkeli ”Prinsessapoika” Opettaja-lehdessä tuo esiin monta tärkeää näkökulmaa sukupuolisensitiivisyyden merkityksestä ja antaa aiheeseen hyvää keskustelupohjaa. Artikkelin kertoo 5-vuotiaasta Jaakosta, joka mielellään pukeutuu mekkoihin. Hänen äitinsä kertoo, että Jaakosta löytyy sekä selkeä maskuliininen että feminiininen puoli, ja että lapsi itse vaihtelee näitä rooleja saumattomasti. Artikkelissa tuodaan esille miten ensimmäisessä päiväkodissa lapsen erilaisuutta kunnioitettiin, kun taas toisessa päiväkodissa henkilökunta tiedusteli äidiltä mahtaako Jaakolla olla mekko hänen omasta tahdostaan, vai mahdollisesti jonkun muun

toiveesta. Korkeakivi toteaa artikkelissaan, että aikuinen saattaa usein hätkähtää sitä kun lapsi pukeutuu normista poikkeavasti. Pätevä kasvattaja osaa Korkeavuoren mukaan kuitenkin kohdata tällaisen lapsen sekä hyväksyä totutusta ja odotetusta poikkeavan erilaisuuden.

Lapset viettävät suurimman osan hereilläoloajastaan päiväkodissa. Päiväkodissa he oppivat ja kehittävät tärkeitä perustaitoja kuten sosiaalisia, kielellisiä ja motorisia taitojaan. Päiväkodissa lapsi myös oppii käyttäytymään kuin tyttö tai poika. (Henkel & Tomičić 2009, 242.) Kasvattajat ovat lasten kanssa tekemisissä monta tuntia päivässä ja siksi juuri kasvattajien toiminnan kautta voidaan estää vanhojen toimintatapojen ja ennakkoluulojen uusintamista ja siirtymistä seuraavalle sukupolvelle (Huuska & Karvinen 2012, 48).

Opinnäytetyöni aihe on uudistuneiden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden myötä erittäin ajankohtainen niin varhaiskasvatuksessa kuin yhteiskunnassakin. Opinnäytetyön tilaajana on pirkanmaalainen kunnallinen päiväkotitoiminta ja tilaajan toiveesta olen tutkimuksessani keskittynyt nimenomaan sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen ja sen toteutumiseen päiväkodissa. Tutkimuksen tulokset pohjautuvat kyseisen päiväkodin kasvattajien henkilökohtaisiin näkemyksiin ja kokemuksiin. Haluan opinnäytetyölläni korostaa sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tärkeyttä ja merkitystä varhaiskasvatusympäristössä. Päämääräni on saada aikaiseksi informatiivinen, luotettava ja eettisesti kestävä tutkimus, josta olisi hyötyä niin tilaajapäiväkodille kuin muillekin, jotka haluavat perehtyä sukupuolisensitiivisen kasvatuksen teoriaan tai tulevaisuudessa tutkia aihetta.

2 TASA-ARVOINEN VARHAISKASVATUS

Tutkimuksessani painotan sukupuolisensitiivistä kasvatusta, mutta koska sukupuolisensitiivisyys on sekä työkalu että menetelmä jolla edistetään tasa-arvoa sukupuolten välillä (Alasaari, Katainen ym. 2016, 3), avaan ytimekkäästi sekä varhaiskasvatusta ja sen perusteita että tasa-arvoa käsitteinä.

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan alle kouluikäisille lapsille suunnattua, pedagogiikkaa korostavaa kokonaisuutta joka koostuu suunnitelmallisesta ja tavoitteellisesta hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta, ja joka toteutuu varhaiskasvatushenkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa (Opetushallitus 2016, 20–21). Varhaiskasvatusta järjestetään pääasiassa päiväkodeissa tai perhepäivähoidossa. Myös erilaiset kerhot ja leikkitoiminnot tarjoavat varhaiskasvatusta. Jokaisella alle esikouluikäisellä lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Lapsen huoltajat päättävät lapsen osallistumisesta varhaiskasvatustoimintaan. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017b.)

Varhaiskasvatusta ohjaa Opetushallituksen valtakunnallinen määräys, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jonka mukaan varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatukseen perustuvat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet päivitettiin lokakuussa 2016, ja 1.8.2017 alkaen ne eivät ole enää suositus vaan kansallinen normi. Kansallisesta normista on tehty paikallisia varhaiskasvatussuunnitelmia jotka velvoittavat varhaiskasvatushenkilöstöä sitoutumaan varhaiskasvatukseen ja -perusteiden tavoitteisiin, sisältöihin ja arvoperustaan. (Opetushallitus n.d.) Varhaiskasvatukseen (8.5.2015/580 § 2 a) määrittelee varhaiskasvatuksen tavoitteiksi muun muassa jokaisen lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden, antaa lapselle myönteisiä oppimiskokemuksia sekä toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa, tunnistaa lapsen yksilöllinen tuen tarve ja järjestää hänelle sen mukaista tukea, varmistaa lapsen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet sekä ohjata lasta kestävään ja eettisesti vastuulliseen toimintaan.

Uudistuneiden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2016, 30) mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla sukupuolisensitiivistä. Sukupuolisensitiivistä työtä edellytetään varhaiskasvatussuunnitelmassa kasvattajilta niin lasten leikkialoitteiden huomioimisessa, kuin oppimisympäristöjen rakentamisessa. Oppimisympäristöjen tulisi mahdollistaa perinteisten sukupuoliroolien rikkomisen sekä edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Varhaiskasvatussuunnitelmassa myös korostetaan lapsen mahdollisuuksia tehdä valintoja ja kehittää taitojaan hänen sukupuolesta tai muusta ominaisuudesta riippumatta. Kasvattajien tulisi ottaa huomioon, että stereotyyppisten oletusten mukaiset tavat puhua tai toimia välittyvät lapsille. Työyhteisössä tulisi keskustella yhdenvertaisu-

desta ja tasa-arvosta sekä huomioida miten esimerkiksi etnisyyteen, vammaisuuteen tai sukupuoleen ja sen moniaisuuteen liittyvät asenteet tulevat esiin kasvattajien omissa toimintatavoissa ja puheessa. (Opetushallitus 2016, 30–32.)

Varhaiskasvatustalaki (8.5.2015/580 § 2 a) velvoittaa varhaiskasvatuksen olevan sukupuolten tasa-arvoa edistävää. Sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan muodollisesti syrjimättömyyttä ja oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun ja oikeuksiin. Sukupuolten tasa-arvon teemoja ovat muun muassa naisten ja miesten tasa-arvoiset oikeudet ja osallistumismahdollisuudet sekä ruumiillinen koskemattomuus. Naisten ja miesten välistä tasa-arvoa koskevan lain (609/1986 § 1) tarkoitus on edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa, estää sukupuoleen perustuvaa syrjintää sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2016–2019 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, 13) pitkän aikavälin tavoite varhaiskasvatuksen osalta on, että se tulevaisuudessa tukee tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa ja että lapsille on varmistettu tasavertaiset mahdollisuudet yksilölliseen oppimiseen ja kasvamiseen sekä itsensä kehittämiseen. Lyhyen aikavälin tavoitteisiin on kuulunut tasa-arvonäkökulman sisällyttäminen uudistettuihin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja että sukupuoli- ja tasa-arvotietoisia menetelmiä ja opetussisältöjä saisi sisällettyä kasvatus- ja opetustyön opintoihin. Tasa-arvo-ohjelmassa muistutetaan, että tasa-arvo on maassamme tärkeä arvo jota ei kuitenkaan voi pitää itsestään selvänä, ja jonka eteen pitää tehdä töitä suunnitelmallisesti ja määrätietoisesti.

3 SUKUPUOLI JA SEN MERKITYS

Sukupuoleen kategorisoiminen alkaa heti ihmisen syntymästä. Yhteiskunnassa sukupuoli nähdään kahtena vaihtoehtona: miehenä ja naisena. Sukupuoli ei kuitenkaan ole pelkästään kaksijakoinen ilmiö. Seuraavaksi käsitellään sukupuolisensitiiviseen sukupuolinäkemykseen liittyviä käsitteitä kuten sukupuolen moninaisuutta, sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolirooleja.

3.1 Sukupuolen moninaisuus

1970-luvulle saakka biologinen, eli genetiikkaan, anatomiaan ja hormonaa-lisuuteen perustuva määritelmä on ollut sukupuolelle ainoa määritelmä. 70-luvulla sukupuolen ymmärtämiseen sisällytettiin myös sosiaalinen sukupuoli. Sosiaalinen sukupuoli ymmärretään roolien, odotusten ja merkitysten kautta, joita sukupuoleen liitetään. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 21; kts

myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.) Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan kahta toisilleen vastakkaista sukupuolta, mies ja nainen, joihin liittyy tietynlaisia määrittäyksiä siitä, miten sukupuolen edustajien tulisi käyttäytyä ja toimia. Sukupuolinormatiivisuuteen sisältyy myös oletus siitä, että sukupuoli joka on ihmiselle määritetty hänen syntymässään on yksiselitteinen ja muuttumaton. (Seta n.d..)

Sukupuolia on kuitenkin olemassa laaja kirjo, eivätkä ne fyysiseltä tai henkisesti kehitykseltään ja kokemiseltaan rajoitu pelkästään kahteen juridiseen sukupuoleen, mieheen ja naiseen. Iso osa ihmisistä kokevat itsensä selkeästi joko mieheksi tai naiseksi, kun toiset taas kokevat olevansa sekä miehiä että naisia, jotain näiden väliltä, tai ei kumpaakaan näistä. Intersukupuolisuudella viitataan ihmiseen jolla on syntyessään sekä tytön että pojan kehonpiirteitä. Syntymän jälkeen tehtyjen tutkimusten perusteella hänet määritellään joko tytöksi tai pojaksi, mutta annettu sukupuoli ei myöhemmin välttämättä vastaa hänen omaa kokemustaan sukupuolestaan. Transsukupuolisuudella taas tarkoitetaan henkilöä jonka sukupuoli-kokemus ei vastaa hänelle hänen syntymässään määritettyä sukupuoltaan. Vähintään 5-10 %:lla väestöstä on sukupuolestaan kokemuksia jotka ylittävät sukupuolirajan. (Huuska & Karvinen 2012, 37; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.)

Varhaiskasvatuksen näkökulmasta sukupuolen moninaisuutta voi tukea päiväkodissa monella tapaa. Kasvattajien toiminta ratkaisee monessa asiassa: kasvattajien tulisi tiedostaa, että sukupuoli on muutakin kuin vain sen fyysiset ominaisuudet ja sen kaksijakoisuus tyttöön tai poikaan. On tärkeää, että päiväkodin keskusteluilmapiiri on avoin ja että lasten kanssa keskustellaan sukupuolen moninaisuudesta. Sukupuolen moninaisuus on asia jonka lapset voivat itsekin havaita joko ympäristössään tai itsessään. Jos sukupuolen moninaisuudesta ei keskustella, se luo käsityksen siitä että aiheesta ei edes kuulu puhua. Sukupuolen moninaisuuden käsitteleminen ja esiintuominen on erityisen tärkeää silloin, kun päiväkodissa on sukupuoleltaan moninainen lapsi. Puhumisella murretaan perinteisiä myyttejä ja ennakkoluuloja sukupuolen moninaisuuteen liittyen. Yhdessä lasten kanssa voi keskustella siitä mitä sukupuoli tarkoittaa ja mitä siihen liittyy, ja keskustelun tai vaikkapa leikin kautta tarpeen tullen muokata siihen liittyviä käsityksiä. Tärkeää on, ettei lasten omia näkemyksiä tyrmätä. (Huuska & Karvinen 2012, 47–49.)

3.2 Lapsen sukupuoli-identiteetin kehittyminen

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan ihmisen yksilöllistä kokemusta omasta sukupuolestaan, joka ei välttämättä täsmää hänen biologisen sukupuolensa kanssa tai edes mahdu kahden juridisen sukupuolen raameihin (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017a). Mäkinen (2016, 97) määrittää identiteetin sekä ihmisen omaksi sisäiseksi että ympäristön määritelmäksi siitä kuka on ja mihin kuuluu.

Noin 2-vuotiaana lapsi tiedostaa kumpaa sukupuolta hän on mutta ei kuitenkaan vielä näe itseään selkeästi poikana tai tyttöinä. Sukupuoli-identiteetti alkaa muotoutumaan 2–4-vuoden iässä ja muotoutumisprosessi jatkuu läpi elämän. Sukupuoli-identiteettiin vaikuttaa yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä joka määrittää sukupuolet ja niiden väliset suhteet. Myös sukupuolijärjestelmän luomat rajoitukset ja mahdollisuudet sekä sosiaaliset odotukset vaikuttavat ihmisen sukupuoli-identiteetin rakentumiseen. Lapset ilmaisevat sukupuoltaan luovasti ja kokeilevat vapaasti erilaisia ilmaisuvaihtoehtoja niin kauan, kun eivät vielä tiedosta normeja ja sosiaalisia rajoituksia. (Huuska & Karvinen 2012, 35–37.) Alasuutari (2016, 125) korostaa varhaiskasvatuksessa kasvattajan roolia lapsen sukupuoli-identiteetin kehittämisessä. Kasvattajat luovat toiminnallaan tietynlaisia ehtoja ja mahdollisuuksia lapsen sukupuoli-identiteetille.

Lapsi tarkkailee ja tulkitsee ympäristöään, ja saa sitä kautta ymmärrystä siitä, millainen hänen muiden mielestä kuuluisi olla. Lapsi saattaa matkien opetella elekieltä ja pukeutumista ikätovereiltaan, ja saattaa hämmentyä tai ahdistua kun hän ymmärtää ettei ole tai pysty olemaan sellainen kun hänen ”kuuluisi” olla. Hän saattaa tällöin pitää persoonaansa, kiinnostuksen kohteitaan sekä sukupuoli-identiteettiään piilossa muilta. Ymmärtävä ja hyväksyvä kasvu-ympäristö jossa lapsi voi olla täysin oma itsensä ja saada tukea sukupuoli-identiteettinsä kehittämiseen, on tällöin entistä tärkeämpi. (Huuska & Karvinen 2012, 36, 41.)

3.3 Sukupuoliroolit

Sukupuoliroolit perustuvat käsityksiin siitä millainen tytön kuuluisi olla ja millainen pojan kuuluisi olla sekä millaista käytöstä odotetaan ja toivotaan kultakin sukupuolelta (Paumo 2012, 141). Sukupuolen määrittelyyn, sukupuolirooleihin ja sukupuoliroolien jaotteluun liittyy feminiinisyys (naisellisuus) ja maskuliinisuus (miehekkyyys). Ylitapio-Mäntylä (2012a, 25) asettelee vastakkain muutaman termin jotka yleistävässä sukupuolijaottelussa kuvaavat feminiinisiä ja maskuliinisia ominaisuuksia, esimerkiksi: vaaleanpunainen – sininen, heikko – vahva, prinsessasadut – toimintasankaritarnat, hiljainen – puhelias. Tutkimusten mukaan jopa vastasyntyneen lapsen itkusta arvioidaan kuulostaako vauvan itku ”poikamaiselta” vai ”tyttömaiselta” ja pohditaan, mitä sukupuoleen liittyvistä odotuksista poikkeaminen itkussa mahdollisesti tarkoittaa (Heikkinen 2016).

Stereotyyppiset sukupuoliroolit ovat historian muokkaamia, ja muuttuvat hitaasti. Paumo (2012, 141) pohtii, että näitä stereotyyppisiä mielikuvia ruokkii toisaalta tiedostamattomuus, toisaalta taas turvallisuuden tunne joka syntyy tutusta ja turvallisesta. Kulttuurille ominaiset sukupuoliroolit opitaan jo pienenä, ja ne heijastuvat myöhemmin ihmisen valintoihin koskien harrastuksia, opiskelualaa ja työelämää (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 23).

Sukupuoliroolirajojen rikkominen, kuten esimerkiksi kynsilakka pojan kynsissä tai sukupuolirajoja rikkova vaatetus, ei ole pienille lapsille ongelma

ennen kuin sosiaalinen ympäristö luo heille käsityksen siitä että se on väärin. Pienet lapset havainnoivat ympäristöään aktiivisesti sekä toistavat puhetta ja toimintaa seuratessaan aikuisia ja toisia lapsia – näissä ympäristöissä sukupuoleen liittyvät käsitykset ja mallit luodaan. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 15.)

Sukupuolistereotyypioiden haastaminen on tutkittu olevan tytöille hyväksyttävämpää kuin pojille, joka pitkälti pohjautuu ajatusmalliin siitä, että poikamaiset ominaisuudet ovat positiivisia ja koetaan liittyvän valtaan ja toimintaan. Tyttömäiseen käytökseen liitetään vastavuoroisesti vallattomuus ja matalampi suorituskkyky, jotka eivät ole toivottuja ominaisuuksia vastakkaisessa sukupuolella toisin kuin poikamaiset ominaisuudet tytöissä. (Grinberg & Larned 2017.)

4 SUKUPUOLISENSITIIVISYYS VARHAISKASVATUKSESSA

Tässä luvussa käsitellään sukupuolisensitiivisen kasvatuksen historiaa ja sen kehittymistä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa, sukupuolisensitiivisen kasvatuksen perusteita sekä havainnollistan yleisimpiä sukupuolittuneita käytäntöjä joita saattaa päiväkotimaailmassa ilmaantua.

4.1 Sukupuolisensitiivisen kasvatustiedon juuret

Sukupuolisensitiivinen kasvatustiedon pohjautuu Hjalmar-pedagogiikkaan, joka kehitettiin Islannissa 80-luvun loppupuolella. Hjalmarilainen lähestymistapa pohjautuu Hjalmar-päiväkodissa tehtyihin havaintoihin, joiden mukaan pojat saivat päiväkodin sekaryhmissä osakseen paljon enemmän tilaa, huomiota ja resursseja kuin ryhmän tytöt. Päiväkodissa pyrittiin järjestämään tytöille ja pojille erikseen toimintaa, jossa lapset voisivat oppia ja kokeilla toiselle sukupuolelle ominaisia asioita. Poikia kannustettiin noudattamaan sääntöjä, huomioimaan toisia ja heitä ohjattiin ottamaan fyysistä läheisyyttä toisiinsa. Tyttöjä puolestaan kannustettiin rohkeuteen, oman mielipiteensä ilmaisuun ja tilan ottamiseen. Samoihin aikoihin Tanskassa tuotiin esiin ajatus kompensoivasta pedagogiikasta, joka on hyvin yhteneväinen Hjalmar-pedagogiikan kanssa. Yhteistä näissä pedagogisissa suuntauksissa on muun muassa ajatus kahdesta sukupuolesta. (Paumo 2012, 142.) Kompensoivassa pedagogiikassa tarkoitus on laajentaa lasten sukupuolirooleja ohjaamalla lapsia sukupuolelleen vastakkaiseen toimintaan, johon yhteiskunta ei lasta hänen sukupuolensa perusteella kannustaisi (Delegationen för jämställdhet i förskolan 2006, 96).

Sukupuolisensitiivinen kasvatustiedon on lähtöisin Ruotsista, jossa 90-luvun puolivälissä tehdyssä tasa-arvonkehittämishankkeessa kahdessa päiväkodissa videoitiin kasvattajien toimintaa lasten kanssa. Kehittämistö-

jektiin osallistuva päiväkotihenkilökunta oletti ennen kuvaamista, että heidän toimintansa on päiväkodissa tasa-arvoista. Videoitu materiaali kuitenkin osoitti, että sukupuolten välistä epätasa-arvoista kohtelua ja kohtautumista tapahtui niin lasten auttamisessa, kun heidän puhuttelussa. Projektin perusteella käytännön menetelmiä alettiin kehittää tasa-arvoisemmiksi, ja vuonna 1998 sukupuolen tasa-arvo ja sukupuolistereotyyppien purkaminen lisättiin yleiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Paumo 2012, 143.)

Sukupuolisensitiivistä kasvatustiedotusta on Suomessa toteutettu lähinnä projektiluontoisesti. Ensi kertaa sukupuolirooleja ja sukupuolittunutta toimintaa havainnoitiin neljässä helsinkiläisessä päiväkodissa 1970-luvulla. 1980-luvulla Kajaanissa toteutettiin toiminnan videointiin perustuva tasa-arvohanke. Sukupuolitietoisuus ja sukupuolisensitiivisyys liittyivät suomalaisen varhaiskasvatukseen 2000-luvulla ensimmäisten aiheita käsittelevien väitöstutkimusten myötä. (Paumo 2012, 143–144.)

Syksyllä 2010 käynnistyi Naisasialiitto Unionin hallinnoima ja opetusministeriön rahoittama pilottihanke päiväkotien tasa-arvotilanteen kehittämiseksi. Siinä videoitiin rutiininomaisia perustilanteita päiväkodissa ja tarkasteltiin videoitua materiaalia tasa-arvonäkökulmasta. Ajatus pilottihankkeesta sai alkunsa vuonna 2008 järjestetyssä Tavoitteena tasa-arvoinen päiväkotiseminaarissa. Vuonna 2012 hanketta jatkettiin, ja jatkohankkeen tavoitteena oli kerätä tietoa ja kokemuksia tasa-arvoisesta ja epätasa-arvoisesta kohtaamisesta hankkeeseen osallistuneissa kolmessa päiväkodissa. Materiaalin perusteella koottiin koulutussivusto Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Jatkohankkeen tavoitteena oli koulutussivuston tuottamisen lisäksi lisätä tietoa sukupuolisensitiivisyydestä. Naisasialiitto Unioni on pyrkinyt edistämään sukupuolisensitiivisyyttä suomalaisessa varhaiskasvatustyössä tutkimustiedolla, täydennyskoulutuksilla ja kasvatustieteellisillä lausunnoilla. (Katainen 2016.)

4.2 Sukupuolisensitiivinen kasvatus

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä huomioida sukupuolen erilaiset vaikutukset ja tiedostaa sukupuolen erilaiset ilmentämisen muodot. Sukupuoleen liittyy sosiaalisessa yhteiskunnassa paljon erilaisia odotuksia ja oletuksia. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa pyritään tunnistamaan ja kyseenalaistamaan sukupuoliin liittyviä käytäntöjä jotka kaventavat niiden edustajien mahdollisuuksia. Sukupuolirooleja, sukupuoliin liittyviä käsityksiä ja sukupuolittuneita käytäntöjä tiedostetaan ja niitä pyritään aktiivisesti purkamaan ja laajentamaan. Tavoitteena on luoda sukupuolen moninaiselle ilmaisulle salliva ja hyväksyvä ilmapiiri. (Suomen Setlementtiliitto n.d.; Alasaari & Katainen 2016, 22.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tärkeimpiä kulmakiviä on, että kasvattaja aktiivisesti ja reflektiivisesti pohtii kasvatukseen liittyviä sukupuolittu-

neita käytäntöjä. Vaikka tasa-arvo kasvattajien mielestä toteutuisi varhaiskasvatustyössä, sukupuolen huomioiminen kasvatustyössä ei kuitenkaan välttämättä toteudu ja sukupuolittuneet käytännöt saattavat siten huomaamatta uusiutua kasvattajien toiminnan kautta. Sukupuoliin liittyvät odotukset voivat olla omassa toiminnassa vaikeita huomata ja niin ollen vaikeita kumota. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 71.)

Lapsi tulkitsee aikuisten antamaa sanallista ja sanatonta palautetta toiminnastaan, ja oppii aikuisen hyvän toiminnan vahvistamisen ja sopimattoman toiminnan paheksumisen kautta millaista käytöstä häneltä odotetaan ja millaisia leikkejä hänen kuului leikkiä. Aikuisten toiminta, sukupuoliodotuksiin liittyvän hyvän vahvistaminen ja huonon paheksuminen, vahvistaa sukupuolistereotyyppisiä toimintatapoja lapsiryhmissä ja rajoittaa lasten mahdollisuuksia tehdä asioita eri tavalla kuin sukupuoleen nähden pitäisi. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 71–72.)

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja osaa kohdata ja hyväksyä lapsen omana itsenään ja kasvattaja ymmärtää, että ihmisen persoona on aina paljon muutakin kuin pelkkä sukupuoli. Lasta kannustetaan löytämään itselleen sopiva tapa toteuttaa itseään ilman sukupuolen asettamia rajoituksia. Sukupuolisensitiivisellä kasvatusotteella varhaiskasvatuksessa voidaan tukea lasta hyväksymään erilaisuutta sekä itsessään että muissa, ja lisätä joukkoon kuulumisen tunnetta. (Huuska & Karvinen 2012, 34, 43.)

Sukupuolisensitiiviselle kasvatusotteelle olennaista on myös lapsien rohkaiseminen valintoihin jotka ylittävät sukupuolirajan ja sitä kautta uusien kokemusmaailmojen luominen. Varhaiskasvattajan tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia ja kokemuksia monipuolisesta toiminnasta, sukupuolesta huolimatta. Kun lapset ovat oppineet tiettyyn toimintaan tai tiettyihin leikkeihin, he eivät mielellään ryhdy toisenlaiseen toimintaan. On todettu, että lapset useimmiten leikkivät niillä leluilla tai niitä leikkejä joihin ovat tottuneita (Henkel & Tomićić 2009, 53–54). Tämä usein ohitetaan ajatuksella, että lasta ei kiinnosta tietynlainen toiminta eikä häntä luonnollisestikaan voi siihen pakottaa. Lasten kokemusmaailman laajentaminen vaatiikin paljon suunnitelmallisuutta, jolla lapset voidaan motivoida kokeilemaan uusia asioita. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 179.)

Sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys sekoitetaan usein keskenään ja sukupuolisensitiivisyys saatetaan ymmärtää tavoitteena häivyttää sukupuolet. Sukupuolineutraalissa kasvatuksessa sukupuoli jätetään huomioimatta ja jokaisen lapsen kohdalla noudatetaan samanlaista toimintatapaa. Sukupuolineutraalissa kasvatuksessa ei siten välttämättä huomata lasten erilaisuuksia tai huomioida sukupuolittuneita käytäntöjä. Sukupuolisensitiivinen kasvatus nimenomaan keskittyy sukupuolittuneisiin käytäntöihin sekä herkkyyteen huomata lasten sukupuolten sisäiset erilaisuudet. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 25–26.)

4.3 Sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioiminen päiväkodissa

Lasten jaottelu sukupuolen perusteella on Alasuutarin (2016, 130—131; Henkel & Tomičić 2009, 102) mukaan yleistä aikuisten toimesta – niin päiväkodissa kuin muuallakin. Lasten työttöly ja pojittelu on yleinen puhetapa, jolla kategorisoidaan lapsi jompaankumpaan sukupuoleen ilman että sillä on asiayhteyteen mitään varsinaista merkitystä. Kategorisointi perustuu kahteen juridiseen sukupuoleen ja oletukseen siitä, että lapsi kuuluu aikuisen määrittämään kategoriaan. Sukupuolen systemaattinen nimeäminen korostaa sukupuolen tärkeyttä ja alleviivaa siihen liittyviä mielikuvia. Oletus siitä että lapsi edustaa biologista sukupuoltaan ja siihen liittyviä käsitteitä ei myöskään tue lapsen yksilöllistä huomioimista.

Sukupuolittuneet käytännöt näkyvät tutkimusten mukaan useimmiten päiväkodin arkisissa perustilanteissa kuten ruokailu- ja pukemistilanteissa. Lasten huomioimisessa sukupuolittuneisuus näkyy kehujen luonteessa ja niiden jakautumisessa. Suurin osa kehuista mutta myös suurin osa nuhteista osoitetaan pojille. Tyttöjen kehuminen pohjautuu yleensä ulkonäköön ja auttamiseen, kun taas pojat saavat kehuja persoonastaan ja toiminnastaan. (Alasaari & Katainen 2016, 16.)

Sukupuolinnormeja vahvistetaan myös laulujen ja satukirjojen kautta. Sekä lauluissa että saduissa päähenkilönä on usein miespuolinen hahmo, joka vahvistaa ajatusta siitä, että maskuliinisuus on yhteiskunnassa normi. Saduissa ja lauluissa usein myös korostetaan vanhanaikaisia sukupuolirooleja. Karsimalla laulu- ja satuvalikoimasta pois tietynlaiset materiaalit, sukupuoliroolien vahvistamista voidaan vähentää. Sukupuolirooleja voi haastaa ja sukupuolen moninaisuuden ymmärtämistä voi lisätä muuttamalla laulujen sanoja tai kirjojen hahmojen nimiä. Hahmoihin liittyviä ominaisuuksia voi myös muuttaa ja sen kautta tuoda lapsille uutta näkemystä. (Henkel & Tomičić 2009, 40; Paumo 2012, 153—154.) Osa saduista, lauluista ja loruista on osa tärkeää ja arvokasta kulttuuriperintöä, eikä niitä tarvitse hylätä vaikka ne olisivatkin sukupuolisensitiivisistä näkökulmasta kyseenalaisia. Ne antavat hyvän pohjan kasvattajien ja lasten yhteiselle keskustelulle ja pohdinnalle sukupuoliin liittyvistä käsityksistä ja stereotyyppioista (Ylitapio-Mäntylä 2016, 286).

Sekä kotimaiset että kansainväliset tutkimukset vahvistavat, että tyttöjen ja poikien leikkeihin liittyy päiväkodissa vahvoja ennako-oletuksia. Ennako-oletukset vaikuttavat kasvattajien suhtautumisiin leikkeihin, jotka taas puolestaan vaikuttavat leikkien luonteeseen. Tytöiltä odotetaan rauhallisempia leikkejä, joka johtaa siihen että heitä myös usein ohjataan rauhallisempien leikkien pariin. (Alasuutari 2016, 126.) Usein tytöt löytyvät leikeistä jossa istutaan pääasiassa paikoillaan ja jossa harjoitellaan hienomotorisia taitoja (Henkel & Tomičić 2009, 31). Poikien leikin oletetaan vastaavasti olevan roisia, äänekkästä ja tilaa vaativaa. Oletuksen mukaisesti poikien leikin myös usein sallitaan olevan sellaista ja heitä ohjataan esimer-

kiksi tyttöjä useammin toimintaan jossa pääsevät purkamaan energiaa (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 16). Tytöille ja pojille erikseen suunnatut lelut ovat usein tietyillä väreillä koodatut ja ovat toiminnoiltaan ja ominaisuuksiltaan erilaisia (vertaa Barbien siroa vartaloa, hempeitä vaatteita ja hymyileviä kasvoja Batmanin tummiin vaatteisiin, lihaksikkaaseen ulkomuotoon ja vakavaan ilmeeseen). Lelut jotka ovat suunnattu tytöille mahdollistavat usein hoivaavan leikin jossa koti ja ulkonäkö ovat keskiössä. Pojille suunnatut lelut kannustavat toimintaan, aktiivisuuteen ja ympäröivän maailman tutkimiseen eri lailla kuin tytöille suunnatut lelut. (Henkel & Tomičić 2009, 25, 29—31.)

Leikkien sukupuolittuneisuutta korostetaan päiväkodissa usein huomamatta, kun tietyn tyyppiset leikit selkeästi erotetaan toisistaan eri puolille huonetta tai jopa eri huoneisiin. Leikkinurkkaukset ovat usein kasvattajien toimesta rakennettu niin, että niihin sisältyy jo valmis tavoite siitä mitä ja miten niissä leikitään. Leikkinurkkaukset jotka on mielletty tytöille ovat yleensä aseteltu huoneiden nurkkiin, kun taas pojille mielletyt leikit on sijoitettu niin että niissä on tarpeeksi liikkumatilaa. Leikkien sekoittaminen on todettu lisäävän lasten yhteistoimintaa. (Alasaari & Katainen 2016, 17.)

Lisäksi on todettu, että tyttöjen leikit yleensä asettuvat lähelle aikuisia, kun taas poikien leikit rajataan luonteensa vuoksi toiseen huoneeseen. Kasvattaja myös todennäköisemmin liittyy tyttöjen leikkimään leikkiin kuin poikien leikkimään leikkiin päiväkodissa. Sen myötä poikien leikkimät leikit jäävät kasvattajille usein etäisiksi, eivätkä pojat saa osakseen yhtä paljon ohjausta leikeissä syntyneissä ristiriitatilanteissa kuin tytöt. (Henkel & Tomičić 2009, 148.) Erityisesti tyttöjen ennako-oletuksia ja sukupuolirajoja rikkovaan käytökseen leikkitilanteissa puututaan kasvattajien toimesta herkemmin. Riehakasta käytöstä tytöiltä siedetään vähemmän ja rajoitetaan enemmän kuin vastaavanlaista käytöstä pojilta. Käytöstä saatetaan myös avoimesti kummeksua. Poikien riehumista ei samassa mittakaavassa keskeytetä tai pidetä yhtä ongelmallisena. (Henkel & Tomičić 2009, 38; Alasuutari 2016, 137, 148.)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Tutkimuksia sukupuolisensitiivisyydestä on yleisesti ottaen tehty melko vähän, koska aihe on ollut pinnalla vasta muutaman vuoden. Viime vuosina sitä on kuitenkin tutkittu enemmän erilaisten selvitysten, väitöskirjojen ja opinnäytetöiden muodossa. Aihetta on tutkittu niin kasvattajien kuin lastenkin näkökulmasta, ja monessa tutkimuksessa yhdistyy sukupuolisensitiivinen ja tasa-arvoinen näkökulma. Moni tutkimus (esimerkiksi Väyrynen 2016; Alasaari & Katainen 2016; Kinnunen & Reijonen 2016) vahvistaa, että varhaiskasvattajat hallitsevat sukupuolisensitiivisyyden ja tasa-arvon teorian tasolla tietäen suurin piirtein mitä kyseisillä kasvatusotteella tavoit-

tellaan, mutta käytännön tasolla se jää puutteelliseksi. Monessa tutkimuksessa jotka on tehty ennen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivittämistä, on toivottu, että sukupuolisensitiivinen kasvatusta tulisi vielä osaksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteita.

Alasaaren & Kataisen (2016) Sosiaali- ja terveysministeriölle tekemässä selvityksessä on laajalti koottu tutkimuksia tasa-arvon toteutumisesta suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Ensimmäiset varhaiskasvatuksen tasa-arvoon liittyvät dokumentit todetaan olevan vuodelta 1974. Alasaaren ja Kataisen selvityksessä on käsitelty muun muassa varhaiskasvattajien sukupuolittuneita käytäntöjä. Päiväkodin arkisissa tilanteissa poikia autettiin useammin ja herkemmin, ja tyttöjä pyydettiin useammin kasvattajan apulaiseksi. Päiväkodissa kasvattajat usein huomaamattaan ”vartioivat” sukupuoliroolien rajoja. Vaikka kasvattajat kokivat toimivansa tasa-arvoisesti, se ei tutkimusten mukaan kuitenkaan täysin näkynyt heidän toimintansa varhaiskasvatustyössä.

Sekä Väyrynen että Kurunsaari ovat tutkineet opinnäytetöissään varhaiskasvattajien näkökulmia sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatustyöhön. Väyrynen (2016) selvitti tutkimuksessaan muun muassa varhaiskasvatushenkilöstön ajatuksia sekä tasa-arvosta että sukupuolisensitiivisyydestä. Kyselylomakkeilla tehdyn tutkimuksen tuloksissa kävi ilmi, että tutkittavassa päiväkodissa lasten biologinen sukupuoli ei määrittänyt hänelle asetettuja odotuksia, ja että tasa-arvo ja sukupuolisensitiivisyys olivat kasvattajien mielestä lapsen kannalta tärkeitä arvoja varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivisyyden tulkinta ja ymmärtäminen vaihtelivat jonkin verran. Väyrysen päiväkodissa tekemä havainnointi vahvistaa edellä mainitun Alasaaren & Kataisen (2016) tekemän selvityksen tuloksia: sukupuolittuneita toimintatapoja esiintyi päiväkodin arjessa ja eritoten pukemistilanteissa, jossa pojat saivat tyttöjä enemmän huomioita sekä myönteisessä että kielteisessä merkityksessä. Kurunsaaren (2014) tutkimusaineisto oli kerätty yksilöhaastatteluilla ylistarolaisesta päiväkodista. Tutkimuksessa kasvattajat kertoivat, että kasvattajan oma arvopohja vaikutti ennakkoluuloihin ja stereotyyppisiin näkemyksiin tytöistä ja pojista. Tutkimuksen tuloksissa kasvattajat arvioivat ja refleктоivat toimintaansa perusteellisesti, ja kasvattajat olivat hyvin tietoisia omista sukupuolittuneista käsityksistään ja käytännöistään.

Ahopellon & Virtasen (2016) tutkimuksen tavoitteena oli lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta ja ymmärrystä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja sukupuolen moninaisuudesta, sekä tarjota kasvattajille aiheeseen liittyviä, arjessa hyödynnettäviä työkaluja. Tutkimuksen tilaajana oli tampere-lainen päiväkotijärjestö, jonka henkilökunnasta osa osallistui Ahopellon & Virtasen järjestämään koulutukseen. Koulutuskokonaisuus koostui neljästä tapauskerrasta, jossa käsiteltiin sukupuolisensitiivistä kasvatusta. Tutkimusaineisto kerättiin sekä kyselyillä että nauhoittamalla koulutustilaisuuksia. Tutkimuksen johtopäätöksissä käy ilmi, että ensimmäisessä koulutustilai-

suudessa koulutukseen osallistuneet kasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisyyden toteutuvan päiväkodissa hyvin, mutta koulutuksen loppupuolella todettiin, että lisätiedon saaminen aiheesta avasi kasvattajien silmiä ja kasvattajat pystyivät sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta itse huomaamaan epäkohtia toiminnassaan. Tutkimustuloksissa todettiin myös, että sukupuolisensitiivisen työtteen juurruttaminen päiväkotiin vaatisi sitoutumista, aktiivisuutta ja aikaa. Koulutus koettiin hyödyllisenä, mutta vielä suurempi hyöty päiväkodin kokonaistoiminnan kannalta koettiin saavutettavan, jos koko henkilökunta koulutettaisiin.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimusprosessiin liittyy monta vaihetta. Tutkimuksen luonne ja tutkimuskysymykset toimivat pohjana tutkimusmenetelmän valikoitumiselle. Tutkimusaineiston päädyin keräämään sekä kyselylomakkeilla että yksilohaastatteluilla. Analyysimenetelmänä käytin teemoittelua. Seuraavaksi kuvaan tutkimusprosessia, avaan siihen liittyviä käsitteitä ja perustelen tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

6.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänäni oli selvittää tilaajapäiväkodin kasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja sen toteutumisesta päiväkodin arjessa. Tutkimuksen tavoitteena oli antaa kasvattajille mahdollisuus reflektoida ja tarkastella sukupuolisensitiivisyyttä niin työyhteisössä kuin omassa työtöteessäänkin.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten kasvattajat ymmärtävät ja tulkitsevat sukupuolisensitiivisyyden?
2. Miten kasvattajat kokevat sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuvan päiväkodissa?
3. Millaisia mahdollisuuksia ja/tai haasteita sukupuolisensitiivisyys tuo mukanaan?

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä sopii erityisen hyvin käytettäväksi, kun halutaan ymmärtää jotain tiettyä asiaa tai ilmiötä. Tutkimusmenetelmän tavoitteena ei ole löytää totuutta vaan tarkastella ihmisten välistä sosiaalista maailmaa heidän kokemansa todellisuuden kuvailla ja tuoda esille

näistä kuvailuista tehtyjä tulkintoja (Vilkkä 2006). Eskolan & Suorannan (2008, 15) mukaan laadullisen tutkimuksen tunnuspiirteitä ovat muun muassa tutkijan asema, aineistonkeruumenetelmä, tutkittavien näkökulma, aineiston analyysitapa ja tulosten esitystapa. Kvalitatiivinen tutkimus vastaa kysymyksiin miksi, miten tai millainen. Ilmiön ymmärtämisen lisäksi laadullisella tutkimuksella voidaan myös tutkia sosiaalisia ongelmia, etsiä erilaisia vaihtoehtoja sekä kehittää toimintaa (Heikkilä 2010, 16–17).

Yleisimmät tavat kerätä laadullista aineistoa on erilaiset haastattelumenetelmät, havainnoinnit tai valmiit aineistot, esimerkiksi elämänkerrat. Aineisto on usein tekstimuodossa. Kvantitatiivisesta tutkimusotteesta poiketen kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavien määrä ei yleensä ole kovin suuri, ja tutkittavat ovat yleensä harkinnanvaraisesti valittu. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston määrä on aina tutkimuskohtainen, eikä siinä itse määrä ole tärkein, vaan tärkeintä on aineiston laatu. (Heikkilä 2010, 16–17.) Vilkkä (2007, 126) kehottaakin ensisijaisesti miettimään, millaisella aineistolla tutkimuskysymykseen saisi mahdollisimman kattavan kuvauksen.

Tutkimuskysymyksissäni hain vastauksia nimenomaan laadullisen tutkimuksen kysymyksiin, miten ja millainen. Haastatteluissa kerätty materiaali tuotti puhtaasti laadullista tutkimusaineistoa mutta kyselylomakkeen monivalintakysymykset toivat osaltaan myös kvantitatiivista aineistoa tutkimukseeni. Triangulaatio on monimetodista tutkimustapaa kuvaavaa käsite. Aineiston analyysitapa määrittää kuitenkin viime kädessä tutkimusmenetelmän ja näin ollen tutkimusmetodini oli laadullinen. (Vilkkä 2006.)

6.3 Aineiston hankinta

Tutkimuksen aineisto kerättiin sekä kyselylomakkeilla että haastatteluilla, jotka ovat molemmat yleisiä aineistonkeruumenetelmiä laadullisissa tutkimuksissa. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa pohdin aineiston keräämistä pelkästään kyselylomakkeilla. Huolenaiheena oli aineiston määrän riittävyys koska kyselylomakkeen riskinä saattoi olla huono vastausprosentti tai puutteelliset vastaukset. Lopulta päädyin molempiin vaihtoehtoihin. Kyselylomakkeiden kautta sain mahdollisuuden tavoittaa koko päiväkodin varhaiskasvatushenkilöstön, ja haastatteluilla pystyin keräämään vielä laajempaa ja perusteellisempaa aineistoa kyselylomakevastausten lisäksi.

6.3.1 Kyselylomake

Kyselylomake toteutettiin paperisena kyselynä, jonka kävin henkilökohtaisesti viemässä päiväkodille. Vaihtoehtona paperiselle kyselylle oli sähköinen kysely, jonka hyviä puolia olisi ollut vastaajan anonymiteetin vieläkin parempi taattavuus. Yleisesti ottaen moni ihminen vieroksuu tietokoneen käyttöä ja sähköistä asiointia, ja oman kokemuksen perusteella päiväkodin arki on usein hektistä ja kasvattajat ovat kiireisiä. Tietokonetta vaativan kyselyn ja yhtäjaksoista sitoutumista vaativan vastaamisen ajattelin olevan

asioita, jotka mahdollisesti saattaisivat vaikuttaa vastaamatta jättämiseen. Paperisen kyselylomakkeen eduiksi koin, että kasvattajat voisivat aina sopivan hetken tullen missä ja milloin tahansa jatkaa kyselylomakkeen täyttämistä.

Kyselylomake jaettiin saatekirjeen (liite 1) ja vastauskuoren kanssa koko varhaiskasvatushenkilöstölle. Saatekirjeessä kävi ilmi tutkimuksen taustat ja tavoitteet, kyselyn vastausaika, tietojen luottamuksellinen käsittely ja aineiston hävittäminen. Vastausaikaa kyselyyn oli 10 päivää, joka on Heikkilän (2010, 66) mukaan sopiva vastausaika; pidemmän vastausajan puitteissa kyselyyn vastaaminen helpommin unohtuu. Kyselyyn vastaaminen tehtiin nimettömästi, ja vastaamisen jälkeen lomake laitettiin suljettavaan vastauskuoreen. Päiväkodin johtajan toimistossa oli vastauskuorille lokero, josta kävin vastausajan umpeuduttua noutamassa vastaukset.

Kyselylomake (liite 2) oli tehty selkeäksi ja yksinkertaiseksi, ja kysymykset oli suunniteltu niin, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksiini. Lomake rakentui seitsemästä suljetusta kysymyksestä ja neljästä avoimesta kysymyksestä, joihin toivoin kasvattajien vastaavan vähintään kahdella kokonaisella lauseella. Viimeisessä avoimessa kysymyksessä vastaajille annettiin mahdollisuus kirjoittaa mahdollisia lisäkommentteja ja ajatuksia aiheesta. Suljettuihin kysymyksiin kasvattajat saivat valita itselleen sopivan vastausvaihtoehdon. Vastausvaihtoehtoja oli muutamia erilaisia. Mielipidekysymyksiin vastausvaihtoehdot olivat täysin eri mieltä / osittain eri mieltä / osittain samaa mieltä / täysin samaa mieltä. Jätin tietoisesti pois vastausvaihtoehdon ”en osaa sanoa”, sillä kyseinen vastaus ei olisi tuottanut tutkimukselleni minkäänlaista arvokasta tietoa.

Kyselylomakkeen laatimisessa pyrin noudattamaan Heikkilän (2010, 48—49) laatimia ohjeita hyvän kyselylomakkeen rakentamiseen: jotta vastaaja olisi motivoitunut vastaamaan kyselyyn, ensivaikutelma kyselystä on tärkeä. Alkuun sijoitetut helpot kysymykset tekevät kyselystä mielenkiintoisen ja vastaamisen arvoisen. Lomakkeen pituus vaikuttaa myös vastausmotivaatioon. Liian pitkä, tai liian täydeksi ahdettu lomake ei kannusta vastaamiseen. Lomakkeen suunnittelu ja kysymysten muotoilu vaativat huolellisuutta, jotta vastaukset toisivat tutkimukselle mahdollisimman hyvää tietoa. Kysymysten tulisi olla selkeitä, eivätkä sanamuodot saisi olla häilyviä tai epämääräisiä. Epämääräiset sanamuodot tai huonosti asetetut kysymykset antavat todennäköisesti vääristyneitä tai hyödyttömiä vastauksia. (Valli 2015, 85—86.) Koekäytin kyselylomaketta kahdella varhaiskasvatustalla työskentelevällä henkilöllä. Kokeilun perusteella täsmensin vielä yhden kysymyksen muotoa ja muokkasinkin kysymysten järjestystä loogisemmaksi.

6.3.2 Haastattelut

Haastattelu on yleinen aineistonkeruumenetelmä, joka soveltuu moneen tilanteeseen. Haastattelu on hyvä tapa kerätä aineistoa silloin kun tutkimuskohteena on heikosti tiedostettavia asioita kuten arvostukset ja ihanteet, mutta on myös hyödyllinen menetelmä käytettäväksi silloin kun halutaan tulkita kysymyksiä tai täsmentää vastauksia, tai kun halutaan jostain kuvaavia esimerkkejä. Tärkeitä kohtia joihin haastattelijan tulee ennen haastattelutilannetta valmistautua, on muun muassa vuorovaikutuksen tärkeyden huomioiminen, luottamuksen rakentuminen heti haastattelutilanteen alussa sekä neutraalina, eli puolueettomana pysyminen. Haastattelijan on tärkeää miettiä miten hänen valitsema näkökulma ja siihen liittyvät kysymykset ohjaavat ja johdattelevat haastateltavaa. Haastattelu on menetelmänä antoisa mutta työläs, ja on etenkin jatkoanalyysien kannalta vaatelas. (Metsämuuronen 2001, 41–42; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 10–11, 41–45.)

Haastattelut toteutettiin yksilöllisillä teemahaastatteluilla. Teemahaastattelulla tarkoitetaan vuorovaikutustilannetta haastattelijan ja haastateltavan välillä, jossa keskustelu etenee haastattelijan aloitteesta ja pitkälti hänen ehdoillaan. Teemahaastattelussa kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä, vaan haastattelu tehdään ennalta suunniteltujen teemojen pohjalta. Myöskään teemojen järjestys ei ole tarkka, vaan niitä voi vaihdella tilanteen mukaan. (Valli 2015, 28–29.)

Tutkimushaastattelussa teemat voivat perustua teoriaan, omaan intuitioon tai kirjallisuuteen. Taustalla oleva tutkimusongelma sitoo teemat lopulta yhteen. Myös aikaisemmista tutkimuksista saattaa löytyä hyödyllisiä teemoja omaan tutkimushaastattelutyöhön. Tärkeintä on, ettei kysymykset perustu tutkijan omiin ennako-oletuksiin. (Eskola & Vastamäki 2015, 35, 38.) Tämän tutkimuksen haastattelurunko rakentui kolmen teeman ympärille, jotka kaikki perustuivat tutkimuskysymyksiini. Teemat olivat ”käsitys sukupuolisensitiivisyydestä”, ”sukupuolisensitiivisyys päiväkodin arjessa” ja ”sukupuolisensitiivinen työote”, ja jokaisen teeman alle oli tehty muutama tukikysymys. Ryhmähaastattelu olisi voinut avata kasvatustajien kesken tutkimuksellisesti antoisia keskusteluja ja yhteisiä oivalluksia mutta ajattelin, että yksilöhaastatteluissa haastateltavat uskaltaisivat tuoda ajatuksensa ja näkökulmansa rohkeammin esille.

Päiväkodin johtaja valikoi neljä lastentarhanopettajaa osallistumaan haastatteluihin ja informoi heitä haastatteluiden aiheesta, luonteesta ja ajankohdasta. Haastatteluihin osallistuville en lähettänyt mitään etukäteismateriaalia, kuten haastattelurunkoa. Toivoin lastentarhanopettajilta spontaaneja vastauksia jotka kuvastaisivat heidän näkemyksiään ja kokemuksiään mahdollisimman realistisesti. Haastatteluille oli tilaksi varattu päiväkodin neuvotteluhuone joka oli rauhallinen, turvallinen ja antoi haastatelta-

ville Eskolan ja Vastamäen (2015, 31) suositteleman ”kotikenttäedun”. Jokaiselle haastattelulle oli varattu aikaa 60 minuuttia ja kaikki neljä haastattelua tehtiin yhden päivän aikana marraskuussa 2017.

Ennen varsinaisen haastattelun alkamista, haastateltavien kanssa käytiin läpi aineiston luottamuksellisuus, haastateltavan tunnistamattomuus valmiissa tutkimuksessa sekä aineiston hävittäminen analyysivaiheen jälkeen. Pyysin myös haastateltavilta suostumuksen haastattelun äänittämiseen. Haastattelut äänitettiin kahdella äänityslaitteella tekniikan toimivuuden varmistamiseksi ja olin varautunut haastatteluihin myös muistiinpanovälineillä.

6.4 Aineiston analysointi

Ennen kun varsinainen analysointivaihe voi alkaa, kerätty aineisto pitää purkaa tekstimuotoon ja kirjoittaa puhtaaksi. Tätä kutsutaan litteroinniksi. Äänitetyt haastattelut puretaan sana sanasta tekstidokumentiksi. Litterointi auttaa tutkijaa ymmärtämään ja lähestymään alun perin puhemuodossa olevaa aineistoansa paremmin. Litterointi on työlästä ja aikaa vievää mutta helpottaa tutkimusaineiston läpikäyntiä, analysointia ja ryhmittelyä. Litterointi vaatii aineiston purkajalta tarkkuutta sekä luottamuksellista ja eettistä työtettä. Kun haastattelu litteroidaan on tärkeää, että haastattelun ilmaukset kirjataan sanatarkasti eikä niitä muokata. (Eskola & Vastamäki 2015, 42; Vilkkä 2006.) Äänitteet kirjoitin auki sanatarkasti, mutta poistin litteroidusta aineistosta osia jotka olivat tutkimukselle täysin epäollennaisia eivätkä siten tuoneet tutkimukselle mitään informatiivista arvoa. Litteroinnissa jätin myös pois äänenpainot, hymähdykset ja turhat täytesanat jotka eivät vaikuttaneet aineiston sisältöön.

Analyysin tarkoitus on koota hajanaisesta aineistosta selkeä ja informatiivinen kokonaisuus ja tuottaa sillä uutta tietoa (Eskola & Suoranta 2008, 137). Analyysimenetelmäksi valitsin teemoittelun. Teemoittelua käytetään usein laadullisen tutkimusaineiston analyysimenetelmänä ja siinä olennaista on nostaa aineistosta esiin erilaisia teemoja jotka vastaavat tai valaisevat tutkimuskysymystä. Teemojen esiintymistä aineistossa voi tarkkailla ja vertailla, ja aineistosta poimitaan esiin keskeisimmät aiheet. Teemoittelun onnistumisessa on tärkeää vuorotella teorian ja tutkimusaineiston välillä, ja löytää niille yhteys. (Eskola & Suoranta 2008, 174–179.)

Analysoin haastatteluista saadun ja kyselylomakkeista saadun aineiston erikseen. Ennen analysointia ja teemoittelun aloittamista luin litteroidun aineiston läpi monta kertaa, jotta se avautuisi kunnolla. Käytin teemoittelun tukena koodausta, jossa jokainen teema sai oman värikoodinsa. Eskola & Suoranta (2008, 152) ehdottaa teemahaastattelurungon käyttämistä koodauksen tukena, joka työkaluna soveltui aineistoni läpikäyntiin hyvin. Kokosin aineistosta ensin pieniä esiin nousseita teemakokonaisuuksia, jotka alleviivasin teemoittain eri väreillä. Tämän jälkeen järjestin teemat

uudestaan niin, että pienet teemakokonaisuudet järjestyivät isojen teemojen alle.

Kyselylomakkeista syntyi sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista aineistoa. Kvantitatiivisen aineiston, eli vastaukset suljettuihin kysymyksiin, kokosin Word-taulukoihin. Taulukot havainnollistivat vastausten prosentuaalista jakautumista. Avointen kysymysten vastaukset analysoin samalla tavalla kuin litteroidun haastatteluaineiston; nostin vastauksista esiin pieniä teemakokonaisuuksia, jotka saivat omat värikoodinsa. Vaikka avoimia kysymyksiä oli vain muutama, aineisto oli haastatteluaineistoa hajanaisempaa ja siitä nousi esiin monia pieniä teemoja. Osan teemoihin liittyvistä ilmauksista kokosin yhteenvetotaulukoihin havainnollistamaan vastausten jakautumista. Tutkimustuloksissa kvantitatiivinen aineisto tulkittiin osana kvalitatiivista aineistoa.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa on tiedostettava ja hyväksyttävä, että tutkimuksen keskeisenä tutkimusvälineenä on itse tutkija, ja näin ollen itse tutkija on tutkimuksen luotettavuuden kriteeri. Tästä syystä kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääosassa on tutkimusprosessin luotettavuus. Tutkimuksen uskottavuuden voi varmentaa tarkistamalla vastaavtko tutkijan ja tutkitavan käsitykset toisiaan. Toisaalta tutkittava voi joskus olla tilanteelleen tai kokemukselleen sokea, ja tästä johtuen uskottavuutta ei pysty aina lisäämään antamalla tutkittavien arvioida tutkijan tekemiä tulkintoja. Tutkimuksen varmuuden voi vahvistaa huomioimalla tutkijan ennakko-oletukset, ja tutkimuksen vahvistuvuutta voi testata vertaamalla tuloksia samasta ilmiöstä tehtyihin tutkimuksiin. (Eskola & Suoranta 2008, 210–211.)

Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, laadullisen tutkimuksen tulosten yleistettävyyden ja toistettavuuden testaaminen on hankalampaa koska laadullinen tutkimus on melkein poikkeuksetta ainutlaatuinen (Vilkkä 2007, 159). Tämänkään tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää, vaikka niistä löytyykin yhteneväisyyksiä muihin tutkimuksiin ja niiden tuloksiin. Tutkimustulokset kuvastavat ainoastaan yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisyydestä varhaiskasvatustyössä.

Kun tutkittavana kohteena on ihmiset, tutkimukseen liittyy tärkeitä eettisiä periaatteita kuten ihmisten vahingoittumattomuus, yksityisyyden kunnioittaminen sekä itsemääräämisoikeus, eli tutkimuksen näkökulmasta ihmisen vapaaehtoista tahtoa osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että ihminen saa osallistua tutkimukseen vapaasta tahdostaan, ja että hänelle selvitetään tutkimuksen perustiedot ja kerättävien tietojen käyttötarkoitus. Tutkimus ei saa vaikuttaa tutkittaviin vahingollisesti, esimerkiksi ilmaisemalla tuloksia negatiivis-

vytteisesti tai luovuttamalla tutkimusaineistoa tai tutkittavien tietoja väärin käsiin. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden tietoja käsitellään luottamuksellisesti, eikä heitä pystytä tunnistamaan valmiista tutkimusmateriaalista. (Kuula 2011, 60–63.)

Tutkimukseen osallistuvan päiväkodin ja sen henkilökunnan tietoja ja anonyymiteettiä olen vaalinut tutkimuksessani tarkasti. Osallistuminen haastatteluun ja vastaaminen kyselylomakkeeseen oli kaikille vapaaehtoista ja aineiston käyttötarkoituksesta, luottamuksellisuudesta ja hävittämisestä informoitiin kaikkia tutkimukseen osallistuvia. Haastatteluaineiston äänittäminen takasi sen, ettei mitään tärkeää jäänyt huomaamatta tai jätettyä muistiinpanoista pois. Kyselylomakkeen vastaamiseen annettiin aikaa, jotta vastaajat saisivat rauhassa ja itselleen sopivana hetkenä miettiä kysymyksiä ja vastauksia. Tämä antaa Vallin (2015, 89) mukaan luotettavamman pohjan kyselyn tuloksille. Tutkimuksen luotettavuutta on vahvistettu käyttämällä tutkimustulostekstissä suoria lainauksia haastatteluista ja kyselylomakevastauksista.

Eskola & Suoranta (2008, 213) kuvaa prosessia raportoivan tutkimustekstin olevan luotettavuusnäkömyksen ikkuna todellisuuteen. Vilkkä (2007, 159) puolestaan painottaa tutkijan tekemien valintojen uskottavan perustelemisen tärkeyttä läpi koko tutkimusprosessin. Luotettavuuteen liittyviä kriteereitä, kuten tutkimusprosessin perusteellista ja yksityiskohtaista raportointia sekä valintojen ja johtopäätösten rehellistä perustelemista olen pyrkinyt parhaani mukaan vaalimaan tutkimustyössäni. Tutkimusmenetelmä, haastattelutapa ja analysointimenetelmä ovat seikkoja jotka vaikuttavat tutkimustuloksiin, ja tuomalla ne esiin lukija voi itse tehdä päätelmän tutkimustulosten luotettavuudesta refleктоimalla luotettavuutta tutkimusprosessiin (Vilkkä 2007, 166–167).

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimustulokset eriteltiin erikseen kyselylomakkeiden ja haastatteluiden aineistojen perusteella. Tutkimustulokset olivat osittain yhteneviä, osittain toisistaan eroavia. Haastatteluaineisto toi syvällisempiä ja laajempia näkökulmia teemoihin, kun taas kyselylomakevastaukset olivat vastaajien määrästä johtuen monipuolisempia. Aineistoista nousseet tutkimustulokset sekä vahvistivat että täydensivät toisiaan. Tutkimustuloksia on vahvistettu ja havainnollistettu tuomalla esiin haastatteluista ja kyselylomakkeista tul-leita suoria lainauksia.

7.1 Kyselyn tulokset

Kyselyn ensisijainen tarkoitus oli tavoittaa mahdollisimman moni päiväkodin kasvattajista, ja tehdä lyhyt kartoitus heidän näkemyksistään ja asenteistaan yleisellä tasolla sekä selvittää kasvattajien taustatietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. Kyselylomake jaettiin 26 kasvattajalle ja vastauksia palautui 17 kappaletta. Vastausprosentiksi muodostui 64 %. Kyselyyn vastanneista lastentarhanopettajia oli kymmenen ja lastenhoitajia seitsemän. Vastauksissa ei juuri ollut huomattavissa eroavaisuuksia lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien välillä. Kolmessa kyselylomakkeessa oli yksi tai useampi tyhjäksi jätetty vastaus avoimiin kysymyksiin.

7.1.1 Kasvattajien taustatieto sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Kyselyyn vastanneista 18 % kertoi saaneensa ammatillisen koulutuksensa kautta riittävästi tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta (kuvio 1), ja 35 % vastaajista oli saanut koulutuksen kautta jonkin verran aiheesta tietoa. Vastaajista 47 % ei ollut saanut koulutuksensa kautta ollenkaan tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. Kyselyssä selvitettiin myös, oliko henkilökunta saanut aiheesta täydennyskoulutusta (kuvio 2). Suurin osa, 71 %, vastaajista ei ollut saanut sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta täydennyskoulutusta.

Ammatillisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen lisäksi kyselyssä selvitettiin, oliko henkilökunta mielestään saanut tarpeeksi tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta (kuvio 3). Kukaan vastaajista ei ollut täysin samaa mieltä väitteen kanssa. Muihin vastausvaihtoehtoihin vastaukset jakautuivat suhteellisen tasaisesti. 30 % oli osittain samaa mieltä ja 29 % oli osittain eri mieltä väitteen kanssa. Täysin eri mieltä väitteen kanssa oli 41 % vastaajista.

Kuvio 1. Olen saanut sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tietoa ammatillisen koulutukseni kautta.

Kuvio 2. Olen saanut sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tietoa täydennyskoulutuksen kautta.

Kuvio 3. Olen mielestäni saanut tarpeeksi tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta.

7.1.2 Kasvattajien näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Kasvattajien näkemyksiin sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta sisältyi avoin kysymys siitä mitä sukupuolisensitiivisyys kasvattajien mielestä tarkoittaa, sekä kaksi arvoihin liittyvää suljettua kysymystä. Kysymykseen siitä mitä vastaajan mielestä tarkoittaa sukupuolisensitiivinen kasvatus, valtaosa vastauksista olivat sisällöltään hyvin samankaltaisia mutta toivat aiheeseen monta erilaista näkökulmaa. Vastauksia on havainnollistettu nostamalla niistä esiin neljä teemaa, joiden alle vastaukset jakaantuivat, ja koaamalla teemoista ja vastausjakaumasta yhteenvetotaulukko (kuvio 4). Osa vastauksista jakautui kahden tai useamman teeman alle.

Kuvio 4. Sukupuolisensitiivisyyden määritelmä.

Vastauksista 35 %:ssa tuli esiin lapsen mahdollisuus tehdä sitä mistä tykkää ilman että sukupuoli rajoittaa häntä niissä asioissa, ja vastaavasti osa vastaajista painotti, ettei lapsen sukupuoli saisi vaikuttaa siihen, miten hänet kohdataan. Lapsen yksilöllistä huomioimista painotettiin kahdessa vastauksessa, mutta yksilöllisyyttä käsiteltiin epäsuorasti myös muissa vastauksissa (17 %): esimerkiksi kahdessa vastauksessa tuotiin esille sukupuolisensitiivisen kasvatuksen olevan sitä, että lapselle asetetut vaatimukset ja odotukset pohjautuisivat hänen persoonaansa eikä hänen sukupuoleensa. 26 % vastaajista piti tärkeänä sukupuoliroolien ja -stereotyyppien tiedostamisen tai purkamisen. 22 % vastauksista kuvailivat sukupuolisensitiivisyyttä tasa-arvon toteutumisarvojen kautta, kuten että pojille ja tytöille tulisi olla oikeus yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja että lapsia kohdellaan tasapuolisesti sukupuolesta riippumatta. Yhdessä vastauksessa korostui käsitteen herättämä hämmennys.

Ehkä ajattelen ettei tarvitse sukupuolirooleja korostaa, mitä yhteiskunta ehkä asettaa. Kohdella sukupuoleen ja suuntaukseen katsomatta tasavertaisesti kaikkia.

Nähdään lapset lapsina, annetaan kaikille mahdollisuus leikkiä ja olla mitä vaan.

Käsite on jotenkin hämmentävä. -- Eikö sukupuolia enää saisi korostaa? Parantaako se esim tasa-arvoa jotenkin, että ollaan vain joitakin "henkilöitä"? Enemmän käsite herättää kysymyksiä ja myös ärsyyntymistä.

7.1.3 Sukupuolisensitiivinen kasvatusote ja sen toteutuminen päiväkodissa

Kuvio 5. Sukupuolisensitiivinen kasvatus toteutuu lapsiryhmässäni.

Vastaajista valtaosan (94 %) mielestä sukupuolisensitiivinen kasvatus toteutui omassa lapsiryhmässä hyvin. Kukaan ei kokenut sen toteutuvan heikosti ja vastaajista 6 % koki sen toteutuvan kohtalaisesti.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen koettiin toteutuvan kasvattajan toiminnan kautta muun muassa siten, ettei päiväkodissa ”erotella tyttöjen hommat / vaatteet / lelut”. Vastauksissa käsiteltiin myös aikuisen vastuuta purkaa ja laajentaa sukupuolirooleja ja niihin liittyviä käyttäytymismalleja sekä kannustaa lapsia toimimaan ja leikkimään monipuolisesti. Yksi vastaajista kertoi sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa tärkeää olevan ilmapiiirin muokkaaminen suvaitsevamaksi.

Lapset oppivat nopeasti odottamaan toisiltaan tietynlaista käyttäytymistä ja siksi aikuisten on tietoisesti tehtävä töitä ilmapiiirin muuttamiseksi; ei riitä että prinsessaleikkiä leikkivä poika on ok aikuiselle vaan sen on oltava hyväksyttävää/normaalia myös toisten lasten mielestä.

Kuvio 6. Sukupuolisensitiivisyys on minulle työssäni tärkeä arvo.

Kuvio 7. Sukupuolisensitiivinen kasvatus on lapsen kannalta tärkeä arvo varhaiskasvatuksessa.

Väitteeseen ”sukupuolisensitiivisyys on minulle työssäni tärkeä arvo” vastaukset jakautuivat kahteen vastausvaihtoehtoon (kuvio 6). 59 % vastaajista oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä, ja 41 % osittain samaa mieltä. Väitteen ”sukupuolisensitiivinen kasvatus on lapsen kannalta tärkeää varhaiskasvatuksessa” vastaukset jakautuivat myös kahteen vastausvaihtoehtoon (kuvio 7). Vastaajista 29 % oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä, loput 71 % osittain samaa mieltä. Muutamassa vastauksessa pohdittiin omien asenteiden ja yleisten ennakkoluulojen vaikutusta omaan sukupuolisensitiiviseen työotteeseen. Pidettiin tärkeänä, että kasvattaja tiedostaa omat asenteensa ja toimintatapansa sekä yhteiskunnassa vallitsevat stereotyyppiset ennakkoluulot.

Kasvattaja tiedostaa yhteiskunnassa ilmenevät piilossa vaikuttavat stereotyyppiat ja vaikuttaa omassa toiminnassaan niitä kumoavasti.

Jos ei aikuinen (kasvattaja/vanhempi) ole lainkaan ajatellut/kohdannut asiaa, hänen omat tuntemuksensa omasta lapsuudesta ja yhteiskunnassa vallitsevat ajatusmallit vaikuttavat huomaamatta aikuisen käytökseen/tekoihin/puhetapaan.

Sukupuolisensitiivisyyttä pidettiin pääasiassa myönteisenä asiana, joka oli tärkeä lapsen itsetunnon sekä lapsen itsensä tuntemisen ja hyväksymisen kannalta. Toivottiin, että lapsi saisi olla sellainen kuin haluaa olla, ja että kiusaamista voisi sukupuolisensitiivisyyden lisäämisen kautta ehkäistä. Vastaajista kaksi koki, että asiasta on päiväkotimaailmassa ja mediassa ”nostettu vähän turhan suuri meteli”. Osa harmitteli sukupuolisensitiivisyyden kielteistä väärinymmärtämistä ja sen sekoittumista sukupuolineutraaliuteen. Huomattavan moni vastaajista korosti sukupuoli-identiteetin tärkeyttä ja sitä, ettei sitä unohdeta sukupuolisensitiivisyyden varjossa.

Vastaavasti vain yhdessä vastauksessa tuotiin esille, että kun ihminen pääsee huoletta toteuttamaan itseään lapsena, oikean sukupuoli-identiteetin löytäminenkin on helpompaa.

Aihe on erittäin tärkeä mm. lasten itsetunnon tukemisessa ja omiin mahdollisuuksiin ja arvoon uskomisen kasvattamisessa. - - Toisaalta liian pitkällekin asiassa ei voi/saa mennä. Mieltymykset voivat ja saavat olla lapsilla myös ns. stereotyyppisiä.

Hyvä että sukupuolisensitiivisyys on nostettu esiin ja pidetään mielissä. Mutta toivottavasti nyt ei unohdeta, että sukupuoli-identiteetti on kuitenkin osa meitä ja sillekin asialle on lupa olla.

Harmi, että sukupuolisensitiivisyys sotketaan usein sukupuolineutraaliuteen ja siksi siihen saatetaan suhtautua negatiivisesti. Omasta mielestäni on tärkeää kertoa lapsille biologisesta sukupuolesta, mutta sitä ei sukupuolisensitiivinen kasvatus poissuljeka.

7.1.4 Sukupuoli ja sen vaikutus lapsen kohtaamiseen

Lapsen biologisen sukupuolen vaikutus lapsen kohtaamiseen ja hänelle asetettuihin odotuksiin jakoivat vastaajien mielipiteitä jonkin verran, vaikka ainoastaan kolme vastaajaa vastasi, ettei sukupuoli vaikuta lapsen kohtaamiseen lainkaan. Suurin osa vastaajista kertoi, että sukupuoli oli asia joka joko yleisellä tai henkilökohtaisella tasolla edelleen vaikutti tiettyihin odotuksiin ja oletuksiin. Stereotyyppiset mielikuvat tyttöjen ja poikien persoonallisuuspiirteistä, pukeutumistyylyistä ja mielenkiinnonkohteista oli asioita, jotka koettiin edelleen elävän vahvana yhteiskunnassa. Toisaalta ajateltiin, että vaikka sukupuolen vaikutukset vielä saattoivat näkyä lasten kohtaamisessa, asiassa oli menty paljon eteenpäin ja sen eteen tehtiin työyhteisössä töitä.

Kyllä se [lapsen sukupuoli] toisinaan vaikuttaa, mutta niin ei saisi olla.

Osittain on vielä vallalla ajatus, että tytöt leikkii kotileikkiä jne, mutta paljon on menty siinäkin eteenpäin.

Ei kauheasti [vaikuta]. Töitä tehdään sen eteen, että näin ei tapahtuisi.

Vastauksissa toistui ajatus siitä, että sukupuoleen liittyvät odotukset tai sukupuolittuneet ajatukset tai käytännöt koskivat lähinnä vanhempia lapsia. Alle 3-vuotiaiden ryhmässä lapset nähtiin lapsina, eikä sukupuolittuneisuus yleensä näkynyt pienimpien lasten kohtaamisessa.

Pienten lasten kohdalla tilanne on helpompi ja lapset ovat samalla viivalla sukupuolesta riippumatta.

Omassa ryhmässäni sukupuolten välillä ei näy vielä paljonkaan eroja, niin pieniin ei välttämättä suhtauduta tyttöinä ja poikina vaan enemmän lapsina.

Sukupuolirajojen rikkomista lasten taholta pidettiin päiväkotimaailmassa yleisenä ilmiönä etenkin pienempien lasten keskuudessa. Laajempi suhtautuminen leikkeihin ja leikkikavereihin pidettiin positiivisena asiana, ja sukupuolirajojen rikkomista kuvailtiin sekä hienona että ilahduttavana asiana. Vastaajista muutama kertoi, ettei sukupuolirajoja rikkova lapsi herättänyt heissä mitään tunteita.

En koe sitä [sukupuolirajojen rikkomista] hämmentäväksi. Koen olevani hyvinkin suvaitsevainen tässä asiassa.

Lapset saavat rikkoa sukupuolirajoja. Asia ei herätä minussa mitään ihmetystä tai erityisiä tunteita.

Päiväkotimaailmassa on yleistä että näitä [sukupuolirajoja] rikotaan, se on mielestäni hyvinkin ok.

Toisaalta lasten ”tietynlainen käyttäytyminen”, eli sukupuolistereotyyppisestä näkökulmasta epätyypillinen käytös koettiin herättävän huomiota ja aiheutti joskus hämmennystä. Osa vastaajista pohti omia reaktioitaan tilanteisiin, jossa perinteisiä sukupuolirajoja rikottiin. Tiedostettiin, että esimerkiksi pojan pukeutuminen tyttöjen vaatteisiin ei pitäisi aiheuttaa hämmennystä, herättää huvitusta tai huomiota sen kummemmin, mutta kun niin kuitenkin tapahtui, pidettiin tärkeänä ettei aikuisen omia tunteita ja reaktiota näkyisi päällepäin, varsinkaan lapsille. Kuitenkin todettiin, että vaikka lapsen epätyypillinen käytös saattoi ensin herättää paljonkin hämmennystä, siihen lopulta tottui.

7.2 Haastatteluiden tulokset

Haastatteluihin osallistui yhteensä neljä lastentarhanopettajaa. Jokaiseen haastatteluun oli varattu aikaa 60 minuuttia ja haastatteluiden pituudet vaihtelivat 25-65 minuutin väliltä. Haastateltaviksi valitsin lastentarhanopettajia siksi, että heillä on päiväkodissa pedagoginen vastuu lapsiryhmän toiminnasta.

7.2.1 Mitä ajatuksia herättää sukupuolisensitiivinen kasvatus?

Jokaisella haastateltavalla oli ajatus siitä mitä sukupuolisensitiivisyys tarkoitti. Se kuvailtiin pääasiassa taitona tukea lapsen mielenkiinnon kohteita

lapsen sukupuolesta riippumatta, sekä lapselle annettuna mahdollisuutena olla sellainen kuin haluaa olla. Haastateltavista kaksi rinnastivat sukupuolisensitiivisyyden tasa-arvoon ja sen edistämiseen varhaiskasvatuksessa. Yksi haastateltavista kertoi että sukupuolisensitiivisyydessä tärkeää oli nimenomaan sana ”sensitiivisyys”, ja yksi taas kuvaili sitä herkkyydeksi kohdata lapsi yksilöllisesti. Pohdittiin, miksi juuri sukupuoli pitää terminä erotella sensitiivisyyden eri osa-alueista. Lapsen kohtaamisessa sukupuoli-sensitiivistä näkökulmaa ei haluttu erikseen korostaa, vaan koettiin, että lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa toteutuu automaattisesti myös sukupuolisensitiivinen kohtaaminen.

Sensitiivisyys on siinä se tärkeä sana. Meillä ei oo mitään muuttia millanen pitää olla, tai että minkälainen on tyttö tai minkälainen on poika. Ei oo tyttöjen tai poikien asioita.

Mulle se sukupuolisensitiivisyys on suurempi arvo sen kautta, että ne lapset kohdataan yksilöinä, ja että meillä olis aikaa kohdata se lapsi kaikin tavoin, että mä en haluais kauheesti erottaa sitä siitä, nostaa sitä yhtään sen suuremmaks asiaks kun mikään muu sen lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa ja huomioimisessa.

Tää on nyt niin ku muotia tää aihe, ja toki varmasti voi jossain olla tärkeäkin aihe, mutta mä en koe sitä täällä sen tärkeämpänä kun muutenkaan sitä lapsen kohtaamista.

Haastatteluista kävi ilmi, että päiväkodissa on panostettu lapsen yksilölliseen kohtaamisen ja osallisuuteen, ja sen myötä sensitiivisyys kohdata lapsi koettiin olevan työyhteisössä hyvin hallussa. Sensitiivisyydeksi yksi haastateltava kuvaili kasvattajan tapaa kohdata esimerkiksi sukupuolirajoja rikkova lapsi. Esiin nostettiin myös taito olla sensitiivinen lapsen viesteille siitä kuka hän on ja mistä hän on kiinnostunut. Yleisesti koettiin, että työyhteisö oli ”hyvin samalla aaltopituudella” lapsen sensitiivisessä ja sukupuolisensitiivisessä kohtaamisessa.

Sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolineutraaliuden ero näyttäytyi haastatteluissa häilyvältä ja sitä oli hankalaa kuvailla. Usea haastateltava toi esiin biologisten sukupuolten häivyttämisen ja valtaosan mielestä sukupuolille kuului ominaisuuksia tai luonteenpiirteitä jotka tulisi hyväksyä sukupuoleen kuuluvina tosiasioina.

Kyllähän meidän pitää hyväksyä sekin että meidän sukupuoleen liittyviä tiettyjä juttuja, mitkä kuuluu niin ku että, kyllä hän usein on niin vaan että pojat on vilkkaampia. On tyttöjäkin jotka on vilkkaampia, ja poikia jotka on rauhallisempia! Mutta keskivertokokonaisuutena kuitenkin on sillain, että ne on vähän jaottuneita, että niillä on niitä tiettyjä juttuja.

Tyttöjä pukeminen kiinnostaa enemmän. -- Ja miten se menee silti niin, että se 2-vuotias poika osaa ne kaikki automerkit, vaikkei osaa vielä muuta puhua.

Toisaalta joskus menee semmoseen ääripäähän, et ajatellaan et se menee niin ku siihen sukupuolineutraaliuden puolelle, että aatellaan että kun puhutaan sukupuolisensitiivisyydestä että pitäis lakata ajattelemasta et lapset on tyttöjä tai poikia, et ne on vaan lapsia, et se menee niin kun siihen päätyyn.

7.2.2 Sukupuolisensitiivinen kasvatusote ja sen toteutuminen päiväkodissa

Sukupuolisensitiivinen kasvatusote koettiin olevan varhaiskasvatustyössä itsestään selvää ja osa koki sen luontaisena tapana toimia. Sukupuolen moninaisuutta ei oltu tietoisesti tuotu esiin varhaiskasvatustoiminnassa, vaikka sen arveltiin olevan ajatuksen tasolla asia, jonka kaikki hyväksyivät. Kaksi haastateltavaa tulkitsi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuvan päiväkodissa lapsen yksilöllisen huomioimisen ja lapsen osallisuuden toteutumisen kautta. Yleisesti oltiin sitä mieltä, että sukupuolisensitiivisyys toteutuu päiväkodissa hyvin, vaikka pohdittiinkin, että sukupuolisensitiivisyyden toteutumista omassa toiminnassa oli vaikea arvioida.

Omalla kasvatuksella ja taustalla koettiin olevan suuri vaikutus omaan työotteeseen. Omien asenteiden tietoinen työstäminen ja reflektointi nähtiin tärkeänä, jotta omat toimintamallit ja ajatustavat pystyisi huomaamaan ja sen myötä muokkaamaan niitä. Haastateltavista kolme kertoi saaneensa sukupuolisensitiivistä kasvatusotetta ajatellen hyvin erilaisen kasvatuksen lapsena, ja että lapsuudessa opitut arvot, asenteet ja käytännöt saattoivat tiedostamatta vaikuttaa omiin toimintatapoihin. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen lapsena saadussa kasvatuksessa ei ollut ollut perinteisiä sukupuolirooleja. Hän koki tämän vaikuttavan myönteisesti sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ymmärtämiseen ja sen toteuttamiseen varhaiskasvatustyössä.

Ei ohjata siihen että tyttöjen pitää olla herkkiä ja pojat rohkeita, tai kannusteta siihen et tyttöjen pitää olla reippaita, ja poikia sitten et älä ny itke. Kyllä vanhoista tavoistaan hyvin on päässy eroon, mutta koska meidät on kasvatettu sillai niin se on aika syvällä meissä kumminkin. Et se saa mietityttää mutta ei tuu näkyviin.

Ei se [omien ennakkoluulojen kätkeminen] nyt ihan helppoo oo, mutta kyllä siihen pystyy sit kun vaan muistuttaa itteään siitä et ei tarvi antaa niille valtaa.

Yleisesti sukupuolisensitiivisyyttä pidettiin tärkeänä arvona varhaiskasvatustyössä, mutta osa haastateltavista pohti sen tarpeellisuutta. Ajateltiin, että jossain paikoissa se saattoi olla hyvinkin tärkeä aihe, mutta omassa

lapsiryhmässä se ei tuntunut ajankohtaiselta. Haastateltavista osa pohti, ettei sukupuolisensitiivisyyttä ja sen toteuttamista tarvitse kovin paljon miettiä juuri nyt, koska lapsiryhmässä ei koettu olevan lapsia jotka erityisemmin olisivat ilmaisseet sukupuoltaan normista poikkeavasti. Ainostaan yhdessä ryhmässä kerrottiin olevan lapsi tai lapsia, jotka haastateltavien mielestä rikkoivat sukupuolirajoja vaatetuksen ja mielenkiinnon kohteiden myötä. Osa haastateltavista pohti, että sitten jos päiväkotiin tulisi perhe joka toivoo sukupuolineutraalia kasvatusta lapselleen, siihen kaivattaisiin lisää tietämystä tai koulutusta ja henkilökunnan tulisi siinä kohtaa miettiä arvojaan ja käytäntöjään uudestaan. Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että jos ja kun päiväkodissa tulee vastaan lapsi jonka sosiaalinen sukupuoli näyttäytyisi moninaisena, häntä kannustettaisiin toimimaan mieltymystensä mukaan, eikä ”erilaisesta käytöksestä” tehtäisi mitään suurta numeroa.

Leikkitiloja ei oltu tarkasteltu tai järjestelty tietoisesti sukupuolisensitiivisyyttä silmällä pitäen. Sekä päiväkodin yleiset tilat että leikkitilat koettiin värimaailmoiltaan neutraalin värisiksi. Kotileikki, kauppaleikki ja lääkäri-leikki oli suosittu leikki kaikkien lasten keskuudessa ja miellettiin kasvattajien näkökulmasta neutraaliksi leikiksi, joihin suurin osa lapsista mielellään meni. Kotileikille oli joissain ryhmissä tehty iso leikkiympäristö ja siinä yhdistyi keittiö- ja nukenhoitoleikki. Autoleikit olivat joissain ryhmissä supistettu pienempiin tiloihin, jotta leikki ei menisi niin riehakkaaksi, kun taas toisissa ryhmissä autoleikit oli erotettu eri tiloihin koska leikki usein koettiin menevän kovaääniseksi. Auto- ja nukkeleikit kerrottiin ”teknisistä syistä” olevan eroteltuja. Barbiet ja vauhdikkaat autoleikit jakoivat tytöt ja pojat selkeimmin eri ryhmiin. Sukupuolisensitiivisyyttä ei omana osa-alueenaan varsinaisesti pohdittu varhaiskasvatustoiminnan suunnittelussa, mutta kaikki kokivat, että sukupuolisensitiivisyys silti toteutui toiminnassa. Lapset olivat osallisena toiminnan suunnittelussa ja heidän toiveitaan pyrittiin toteuttamaan. Yksi haastateltavista kuvaili, että mikäli joku lapsista toivoi ”tyttöjen päivää tai kauneussalonkileikkiä”, sitä ei haluttu poissulkea toiminnan sukupuolittuneisuuden takia. Päiväkodin toimintaa pidettiin muuten yleisesti neutraalina ja kaikille sopivana.

Haastatteluissa tuotiin esiin esiopetusryhmän kasvattajien menetelmä toisinaan valita leikit ja leikkiryhmät lapsille. Tämä koettiin hyödyllisenä toimintatapana sukupuolisensitiivisistä näkökulmasta, koska näin pystyttiin sekä luomaan uusia, sukupuolten kesken sekoitettuja kaveriporukoita että kannustamaan lapsia perinteisten sukupuolirajojen yli meneviin leikkeihin, joihin he eivät yleensä menisi. Haastateltavista yksi toi esiin aikuisen roolin tärkeiden lasten kannustamisessa leikkeihin, jotka ylittivät perinteiset sukupuolirajat. Esimerkkinä hän käytti pieniä suloisia eläinhahmoja, jotka yleisesti mielletään tytöille suunnattuina leluina. Pojille nämä lelut saattoivat tuntua vierailta, eivätkä he välttämättä tienneet mitä sen tyyppisillä leluilla voisi edes leikkiä. Aikuisen rooli leikin ohjaamisessa motivoimalla lapsia leikkiin ja itse osallistumalla leikkiin omalla esimerkillään oli tärkeää.

Paljohan se vaatii aikuisen heittäytymistä, kun mennään lapsen kanssa sille tasolle, että se ei oo lapselle sitä luontaista, tuttua ja turvallista. Kun aikuinen vetää ittensä likoon, niin siinä kohtaa lapsikin yleensä uskaltaa. Jos se on vaan sitä että aikuinen sanoo lapselle että mee sä nyt vaan siihen petshop-leikkiin, se on ihan hyvä leikki sulle, niin eihän se sillai toimi. Sehän on sitä, että aikuinen istuu siinä lattialla, hei kato oo sä tää ja mä tää, ja mitä nää voisi keksiä, että sitä kautta ne uudet leikit lähtee.

Haastateltavat kuvailivat päiväkodin sukupuolisensitiivistä ilmapiiriä esimerkiksi siitä, kuinka poikien annetaan roolivaateleikeissä pukeutua prinsessamekkoihin. Roolileikeissä poikien pukeutuminen mekkoihin oli kaikkien haastateltavien mielestä ”ok”. Toisaalta pohdittiin, että jos roolileikien ulkopuolella, esimerkiksi kaupassa, tulisi vastaan poika joka on pukeutunut mekkoon, näky tuntuisi kummalliselta ja hätkäyttävältä. Koettiin, että tytön päällä tuntui helpommalta hyväksyä poikamaiset vaatteet, kun taas esimerkiksi Hello Kitty-paitaan pukeutunut poika herätti enemmän hämmennystä. Hämmennyksen lisäksi sukupuolirajoja rikkovat lapset ja erityisesti pojat, herättivät haastateltavissa huolta siitä ettei kukaan vaan kyseenalaistaisi lapsen käytöstä tai pukeutumista, sanoisi lapselle pahasti tai kiusaisi tätä. Osalla haastateltavista oli kokemuksia siitä, että toisen lapsen vanhempi kommentoi päiväkodissa halventavasti tai loukkaavasti esimerkiksi poikaa, joka leikki prinsessaa.

Omia reaktioita sukupuolirajoja rikkovan lapsen toimintaan pohdittiin myös avoimesti ja kriittisesti. Oman reaktion työstäminen nähtiin tärkeänä sekä se, ettei oma reaktio näkyisi päällepäin. Esimerkkinä yksi haastateltavista kertoi, että käytös joka rikkoi sukupuoleen perustuvia oletuksia kuten ”oikein maskuliinisen nuoren miehen pukeutuminen kolttuun”, saattoi spontaanisti naurattaa aikuista. Naurua ei pidetty ilkeänä, vaan ennemminkin reaktionä sille että joku asia tuntui niin erilaiselta.

- - mutta sit tarvii vaan tiedostaa se että mistä se johtuu että se aiheuttaa mussa tämmösen reaktion ja olla näyttämättä sitä. Ja täytyy hyväksyy se, että ei me voida vaan niin ku napista painaa et nyt on yhteiskunta muuttunu siitä mitä meidät on kasvatettu. Meidän tarvii vaan pikkuhiljaa muuttua sen mukana.

7.2.3 Sukupuolittuneet käytännöt päiväkodissa

Suurin osa haastateltavista ei pystynyt heti sanomaan, esiintyykö päiväkodissa tai omassa toiminnassa sukupuolittuneita käytäntöjä vai ei. Useimmat vastasivat, ettei sukupuolittuneita käytäntöjä juuri esiinny päiväkodissa ja että niistä on viimeisten vuosien aikana päästy hyvin eroon. Pohdittiin, että kyseisiä käytäntöjä varmasti esiintyy mutta ei osattu kertoa

millaisista käytännöistä oli kyse. Yksi haastateltavista kertoi, että sukupuolittunut toiminta oli yleensä sellainen asia, jonka huomasi omassa toiminnassaan vasta siinä kohtaa kun tilanne oli jo tapahtunut ja mennyt ohi. Toinen haastateltavista kuvasi sukupuolittunutta näkemystä esimerkkitilanteella, jossa päiväkotiiin saapunutta tyttöä ohjattiin leikkimään. Yleensä hänelle tarjottiin leikkejä joita muut ryhmän tytöt leikkivät, vaikka myös poikien leikkimät leikit olisivat olleet olennaisia tarjota leikkivaihtoehtoina. Koettiin, että sukupuolittuneet ajatukset ja käytännöt osattiin yleisesti työyhteisössä tiedostaa. Haastateltavista valtaosa oli sitä mieltä, että ne oli saatu melko tehokkaasti purettua ja kitkettyä pois toimintatavoista viime vuosien aikana.

Vaikee sanoa, et vaikuttaako sukupuoli käytännössä... toisaalta aattelee ja yrittää olla silleen ettei vaikuta, ettei oo semmosia odotuksia. Mutta sit taas toisaalta tulee semmosia perusoletuksia mitä huomaa... et tytöt on rauhallisempia ja olettaa, et tytöt rauhoittais niitä poikia joissain tilanteissa.

Tästä on meillä puhuttu, ja varmaan ennen jos on pyydetty lapsi avuks kattamaan niin on ennen herkemmin pyydetty niitä tyttöjä avuks, ollaan ajateltu että se on heille mielusampaa puuhaa, ja on ajateltu että tyttöjen odotetaan pärjäävän ja osaavan pukeutumistilanteissa, mutta siitä on niin paljon keskusteltu monta vuotta että mä toivon et nyt näkyy se yksilökohtaaminen. Toki sitä voi joillain tulla alitajunnasta, mutta en mä oo semmoseen kiinnittänyt huomiota. Mut ehkä siinä on pitänyt tietoisesti ajatella sitä et, ei se ei oo niin ku luontevaa, koska se ei oo niin ku meidät on kasvatettu.

Sukupuolittuneiksi käytännöiksi lueteltiin myös vaatehenkareiden stereotyyppinen värilajittelu (tyttöillä pinkit henkarit, pojilla siniset) sekä tyttöpoika-jaottelua istumajärjestyksissä. Jaottelu perusteltiin sillä, että tytön laittaminen kahden riehakkaan pojan väliin ajateltiin rauhoittavan tilannetta. Niin tehtiin siitäkin huolimatta että tiedostettiin, ettei tilanteen ratkaisemista pitäisi ajatella tai toteuttaa kyseisellä tavalla. Askarteluissakin saatettiin joskus sortua tarjoamaan lapsille ”tyttömainen” ja ”poikamainen” askarteluvaihtoehto.

Vaikka lapsia ei pyritty sukupuolen perusteella jaottelemaan toiminnassa, haastateltavat tiedostivat käyttävänsä käsitteitä ”tytöt” ja ”pojat” kun he kutsuivat tai ohjasivat lapsia. Käytäntöä perusteltiin sillä että lapset kuitenkin olivat joko tyttöjä tai poikia. Tosin myös kerrottiin, että ”tytöt ja pojat”-käsitteen käyttö tuntui väärältä silloin, kun puhuteltiin lapsiryhmää jossa tiedostettiin olevan lapsi, jonka kokemus omasta sukupuolestaan ei täysin vastannut ympäristön käsitystä hänen sukupuolestaan.

Kun meitä on tyttöjä ja poikia, niin se että ei sais käyttää tai sanoo enää että tyttöjä ja poikia, niin se on itelle semmonen

että... tyttöhän on tyttö. Mut sen ymmärtää siinä kohtaa, et jos olis semmonen lapsi joka ei... niin siinä kohtaa ehkä se tyttötely ja pojittelu... et se lähtee siitä lapsesta, käytetäänkö poikaa vai tyttöä vai nimeä. Mut just tämmönen lapsi joka haluaa olla poika, niin se että sitten koko aika tytöttele jos se tuntuu hänestä pahalta...

Haastatteluissa luetelluissa esimerkkitalanteissa, kuten pukemis- tai ruokailutilanteissa, haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, ettei sukupuoli vaikuttanut lapsen kohtaamiseen, auttamiseen tai kannustamiseen. Näissä tilanteissa vaikutti ensisijaisesti lapsen ikä, kehitystaso ja taidot. Kaikkia lapsia kannustettiin ja kaikkia lapsia kehoitettiin tasapuolisesti hyvästä suoriutumisesta. Kukaan haastateltavista ei tunnistanut kehuja, kieltöjen tai kannustamisten jakautumista selkeämmin toiselle sukupuolelle, mutta osa huomautti toistamiseen, että omaa toimintaa oli vaikeaa arvioida ja että mielipide voisi olla erilainen ulkopuolisella henkilöllä, joka tulisi havainnoimaan kasvattajien toimintaa päiväkotiin. Arveltiin, että kasvattajien toiminta varmasti näyttäisi hyvinkin rajoittuneelta ulkopuolisen silmin mutta että toiminnan rajoittuneisuus johtui siitä, että kasvattajat tunsivat lapsiryhmän ja lasten yksilölliset mielenkiinnon kohteet, joiden mukaan lapsia ohjattiin tiettyyn toimintaan.

Lasten välisiin keskusteluihin joissa korostui sukupuolistereotyyppiat tai sukupuolittuneisuus, puututtiin kasvattajien toimesta harvoin, paitsi jos keskustelu meni lasten välillä riitaisaksi. Yksi haastateltava toi esiin tilanteen, jossa lapsi oli julistanut barbieleikin olevan tyttöjen leikki. Kun kasvattaja oli kysynyt lapselta miksi pojat eivät voisi leikkiä barbeilla, lapsi ei ollut keksinyt siihen mitään perusteluita vaan oli lopulta vastannut ”no kyllä ne voi”. Esimerkillä haluttiin tuoda esille, että lapsilla yleensä oli oma selkeä ennakkoaajatus siitä mikä oli tytöille ja pojille kuuluvaa toimintaa, mutta keskustelemalla lasten kanssa asiasta, he itsekin huomasivat, ettei kyseisille ennako-oletuksille ole mitään todellisia perusteluita. Toinen haastateltavista kertoi aina kun mahdollista korjaavansa lasten puheet esimerkiksi ”tyttöjen jutuista ja poikien jutuista”.

Yleensä vastaa että täällä ei oo mitään tyttöjen juttuja, täällä on vaan meidän juttuja. Joskus on voitu keskustella että miksi sä ajattelet, että miksi se on tyttöjen juttu. Tilanteet jossa ei oo aikaa jäädä juttelemaan niin sanoo vaan, että ku meillä on vaan täällä nää meidän yhteiset jutut.

Haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että vaikka lapsilla on jo päiväkotiin tullessaan paljon sukupuoliin liittyviä stereotyyppisiä käsityksiä, lapset yleisesti suhtautuivat luontevasti ja neutraalisti sukupuolistereotyyppijä rikkoviin muihin lapsiin, tilanteisiin ja asioihin, jotka taas saattoivat olla aikuisille hämmentäviä.

7.2.4 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen haasteet ja mahdollisuudet

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tuomia haasteita ilmeni muutama. Vastaavasti mahdollisuuksia oli hankalampi keksiä. Kolme haastateltavaa koki, että yksi haasteista oli kodin ja päiväkodin ajatusmaailmojen ristiriidat. Varhaiskasvatussuunnitelman mukainen sukupuolisensitiivinen työote ja siihen liittyvä lapsen mielenkiinnon kohteisiin tarttuminen ja lapselle erilaisten vaihtoehtojen tarjoaminen ei välttämättä aina kohdannut lapsen huoltajien näkemysten kanssa. Vaikka päiväkodin ilmapiiri ja sen toiminta olisi kuinka sallivaa ja sukupuolisensitiivistä, lasten koettiin kotoa saaneensa jo selkeät asenteet ja aatteet. Isälle saattoi olla kova paikka tulla hakemaan poikaansa päiväkodista, jos tämä oli esimerkiksi hakuhetkellä roolileikeissä pukeutunut prinsessamekkoon. Ristiriitaiseen tilanteeseen saattoi olla haastavaa löytää kaikkia palveleva ratkaisu, jossa toteutuisi sekä ammatilliset arvot että perheen omat arvot.

Mikä on lapsesta lähtevää ja mikä on lapsen perheestä lähtevää, ettei niitä sen perheen arvoja tuomitse. Voidaan koittaa pikkuhiljaa vaikuttaa ehkä, mutta ei tietenkään sen lapsen kautta. Toki päiväkodissa voi sitten avartaa sen lapsen maailmaa, ilman että lapsi kokee että hänen perheestään ajatellaan kummia.

Toinen esiin nostettu haaste oli sukupuolisensitiivisyyden ymmärtäminen uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Koettiin, että sukupuolisensitiivisyys oli terminä nostettu esiin ilman että sitä oli sen enempää avattu. Haastateltavista kukaan ei ollut saanut aiheesta täydennyskoulutusta työn kautta ja vain yksi heistä oli opinnoissaan sivuuttanut aihetta.

Se nyt vaan on tossa kielen päällä, että mitäköhän sillä nyt loppu viimein haetaan... Onko se sitä mitä me jo tehdään, vai haetaanko sillä vielä jotain mitä me ei tajuta mitä meidän pitäis tehdä. Että se on ehkä se mikä siinä on, yhtäkkiä se on nostettu, ja joka media sitä tuo, mutta mitä sillä oikein haetaan?

Se pitäis tuoda esille mikä se oikee idea siinä on, ja keskustella siitä. Että kun se on laitettu sinne [varhaiskasvatussuunnitelmaan], mutta sitä ei sitten taas käsitellä et mitä se oikeesti ajassa on, että se on vaan sanana siellä.

Tieto on ehkä semmonen mitä vois lisätä ihan yleisesti. Just jotain koulutuksia. Ite tuntuu että siitä vois ajatella laajemmin, jos siihen saisi koulutusta. Kun se kuitenkin on pinnalla, mutta se yleinen ajattelu nojaa siihen omaan tietämykseen ja kokemukseen. Jos sais jotain muita näkökulmia, tietoa ja tutkimuksia.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen parantamisen keinoina pidettiin tiedon lisäämistä sekä avointa keskustelua aiheesta työyhteisössä. Kehittävä johtaja sekä kehityksenhaluinen työyhteisö koettiin asioina, jotka tällä hetkellä kannustivat henkilökuntaa aihealueella eteenpäin. Haastateltavista yksi pohti sukupuolisensitiivisen kasvatuksen hyötyjä olevan suvaitsevaisuuden lisääminen sekä erilaisuuden hyväksyminen yhteiskunnassa. Kun kyseiset päiväkotikäiset lapset olisivat tulevaisuudessa aikuisia, he voisivat vapaasti valita ammattinsa ja mitä haluavat tehdä, eikä se olisi enää mikään ihmettelyn aihe. Toinen haastateltavista kertoi lapsen hyötyvän siitä, ettei kasvattaja aseta hänelle ennakko-oletuksia tai rajoita hänen tekemisiään hänen sukupuolensa perusteella.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi tarkoittaa? Tämä kysymys kysyttiin jokaiselta tutkimukseen osallistuneelta kasvattajalta. Kasvattajien näkemykset siitä mitä sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan, vaihtelivat jonkin verran eikä käsite ollut kenellekään vieras. Sukupuolisensitiivinen kasvatusta koostuu monesta eri asiasta: kohdata lapsi yksilönä eikä sukupuolensa edustajana, luoda sukupuolen moninaiselle ilmaisulle salliva ja hyväksyvä ilmapiiri, rohkaista lapsia toimimaan ja tekemään valintoja yli sukupuolirajojen, tiedostaa yhteiskunnassa vallitsevat sukupuoliroolit ja käsitykset sukupuolesta sekä sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta kriittisesti arvioida ja kehittää omaa tapaa toimia varhaiskasvattajana (Alasaari & Katainen 2016, 29; Ylitapio-Mäntylä 2012a, 26). Kasvattajien kuvaukset sukupuolisensitiivisyydestä jäivät vastauksissa pääosin aika suppeiksi ja yksinkertaisiksi, mutta katsomalla kaikkien yksittäisten vastausten luomaa kokonaisuutta, yhtä lukuun ottamatta kaikki edellä mainitut sukupuolisensitiivisen kasvatuksen osa-alueet tulivat vastauksissa esille. Näkemykset olivat kokonaisuudessaan melko yhteneväiset ja siitä voi päätellä, että aiheesta on työyhteisössä keskusteltu.

Sukupuolisensitiivisyyteen kuuluva osa-alue jota ei käsitelty yhdessäkään kuvauksessa sukupuolisensitiivisyydestä, oli sukupuolen moninaisuus ja sen ilmaisulle suvaitseva ja avoin ilmapiiri. Vaikka kasvattajat kysyttäessä arvelivat että sukupuolen moninaisuus on päiväkodissa hyväksytty asia, sukupuolen moninaisuutta ei tietoisesti oltu käsitelty tai tuotu esille päiväkodissa. Ainoastaan yhdessä lapsiryhmässä kerrottiin olevan lapsi tai lapsia, jotka ilmaisivat sukupuoltaan moninaisesti. Huuskan & Karvisen (2012, 47–49) mukaan lapsille olisi monelta kannalta tärkeää puhua sukupuolen moninaisuudesta – siitäkin huolimatta, ettei päiväkodissa olisi sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevia yksilöitä. Sukupuolen moninaisuutta voi käsitellä lasten tasolla päiväkodin arkisissa tilanteissa, esimerkiksi lukuhetkissä, leikkitilanteissa tai vaikka piirustustuokioissa. Päiväkodissa annettulla sukupuolen moninaisuutta ymmärtävällä ja kunnioittavalla kasvatuksella

voidaan ehkäistä kiusaamista ja parantaa yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa (Ylitapio-Mäntylä 2016, 286).

Usea kasvattaja toi esiin huolen siitä, ettei sukupuolia saisi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen varjossa unohtaa, kieltää tai häivyttää. Jokaisella ihmisellä koettiin olevan oikeus olla joko tyttö tai poika – ja yhden kasvattajan mukaan myös jotain siltä väliltä. Toisaalta todettiin, että ”me ollaan silti aina tyttöjä tai poikia”, eli ajatusta kahdesta sukupuolesta pidettiin edelleen vahvana oletuksena. Sukupuolisensitiivisyys tulkittiin monessa kohtaa sukupuolineutraalien arvojen kautta. Termeinä sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys usein sekoittuvatkin, varsinkin yhteiskuntatasolla käydyissä keskusteluissa. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan häivyttää sukupuolia, vaan antaa tilaa sukupuolien moninaisuudelle ja purkaa sukupuoliin liittyviä stereotypioita ja käyttäytymismalleja (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 19). Osa kasvattajista kuitenkin selvästi tiedostivat käsitteiden erot tuomalla vastauksissaan esille, että sukupuolisensitiivisyys usein sotkettiin sukupuolineutraaliuteen ja siihen, ettei sukupuolista saisi ollenkaan puhua.

Kasvattajien mielestä lapsen sukupuoli-identiteetin vaaliminen oli tärkeää, mutta sukupuolisensitiivisyys koettiin monessa vastauksessa uhkana lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymiselle. Tässä näkemyksessä voi selkeimmin huomata, ettei sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tarkoitusta ole täysin ymmärretty. Ajatus pelkästään kahdesta sukupuolesta kaventaa lapsen mahdollisuuksia ilmaista itseään ja asettaa siten tiukat rajat myös sukupuoli-identiteetin kehittymiselle (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 186). Sukupuolisensitiivinen kasvatus pyrkii antamaan lapselle mahdollisuuden ilmaista ja toteuttaa itseään monella eri tavalla hyväksyvässä ja kannustavassa ympäristössä. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa ei pyritä tekemään tytöistä poikia tai päinvastoin, niin kuin kasvattajien sukupuoli-identiteetin kehittymiseen liittyvistä näkemyksistä voisi olettaa. Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella ei pyritä muuttamaan lapsia, vaan sillä pyritään vaikuttamaan yhteiskunnan ylläpitämiin sukupuolistereotyyppiin käsityksiin ja käytäntöihin muokkaamalla aikuisten käsityksiä ja toimintaa. (Katainen 2016, 9.)

Kasvattajat vieroksuivat sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa sitä, etteivät saisi enää käyttää käsitteitä ”tytöt” ja ”pojat”. Tätä perusteltiin sillä että lapset päiväkodissa kuitenkin olivat joko tyttöjä tai poikia. Kasvattajien tarve saada käyttää ilmaisua ”tytöt ja pojat” puhutellessaan lapsia on sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta ongelmallinen. Ongelmallisuutta lisää se, että sitä ei suoranaisesti koettu tai laskettu sukupuolittuneeksi käytännöksi. Vaikka kyseinen ilmaisu ei itsessään aiheuta sukupuolten välistä epätasa-arvoa, se kuitenkin korostaa mielikuvaa pelkästään kahdesta sukupuolesta ja vahvistaa sukupuolten vastakkainasettelua. Sukupuolikäsitteiden käyttäminen kategorisoi kysymättä lapsen jompaankumpaan sukupuoleen, joka ei toimintatapana tue lapsen yksilöllistä kohtaamista. (Teräs 2012, 115; kts myös Henkel & Tomićić 2009, 102.) Ylitapio-Mäntylä (2012a,

17) korostaa, että sukupuoli ei pitäisi jakaa kahtia, sillä lapset ovat sukupuolten rajojenkin sisällä erilaisia keskenään. Kaikilla tytöillä ei ole tyttödestä eikä kaikilla pojilla poikuudesta yhteneviä kokemuksia joihin voisivat tai haluaisivat samaistua. Osa kasvattajista pohtivatkin sukupuoli-termien käyttämistä lasten puhutteluun silloin kun lapsiryhmässä oli lapsi joka ei samaistunut biologiseen sukupuoleensa.

Sekä kyselylomakkeiden että haastattelujen perusteella kasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuvan lapsiryhmissään hyvin. Lapsille annettiin päiväkodissa mahdollisuus toteuttaa itseään vapaasti ja lapsia kannustettiin tekemään sitä mistä pitivät tai olivat kiinnostuneita, oli se sitten lapsen sukupuolelle tyypillinen asia tai ei. Sukupuolisensitiivinen kasvatusta koettiin toteutuvan hyvin sillä perusteella, että lasten sukupuoli-rajot ylittävä käyttäytyminen oli päiväkodissa hyväksyttyä eikä lasten toimintaa ohjattu tai rajoitettu sukupuolen perusteella. Sukupuolisensitiivisen kasvatusta koettiin myös toteutuvan lapsen yksilöllisen ja sensitiivisen kohtaamisen kautta, vaikka niihin ei aina liittynyt sukupuolisensitiivinen näkökulma. Erilaisiin valintoihin rohkaiseminen tai uusien kokemusmaailmojen luominen tuotiin esille vain muutamassa vastauksessa. Tästä voi päätellä, että kasvattajan rooli sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa koettiin pääasiassa passiivisena: lapsen olemisen, valintojen ja tekemisten suvaitsevana hyväksyjänä. Aktiivisen roolin voisi ajatella tarkoittavan konkreettista toimintaa, jonka kautta stereotyyppisiä sukupuolikäsityksiä ja -rooleja haastettaisiin, sukupuolen moninaisuudelle annettaisiin sijaa ja joka kannustaisi lapsia kokeilemaan uusia asioita sukupuolirajojen ja leikinormien ulkopuolella. On hyvä, että kasvattajien toiminta on yltänyt jo niinkin pitkälle. Passiivisesta roolista kasvattajat voivat itsereflektoinnin kautta helposti siirtyä aktiiviseen rooliin.

Vanhojen näkemysten mukaan poikia kuvaillaan aktiivisina, rohkeina, huumorintajuisina ja seikkailunhaluisina, ja tyttöjä puolestaan hyvin käyttäytyvinä, hiljaisina ja ahkerina. Nämä käsitykset sukupuoliin kuuluvista ominaisuuksista elävät yhä edelleen vahvoina nyky-yhteiskunnassa. (Vuorikoski 2005, 34.) Vastauksissa moni kasvattaja kertoi tiedostavansa tämäntyyppiset stereotyyppiset sukupuolikäsitykset ja ennako-oletukset. Omaan työtään osattiin arvioida ja tarkastella kriittisesti, joka on tärkeä taito oman toimintansa kehittämisen kannalta. Tiedostaminen ja kyseenalaistaminen ovat kasvattajan tärkeimpiä työkaluja sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa (Ylitapio-Mäntylä 2016, 286).

Haastattelu- ja kyselylomakeaineistossa esiintyi pientä ristiriitaa sukupuolen vaikutuksesta lapsen kohtaamiseen. Haastateltavilla ei tullut spontaanisti mieleen mitään tilanteita jossa sukupuoli olisi vaikuttanut lapsen kohtaamisen tai häneen kohdistuneisiin odotuksiin, ja olivat pääosin sitä mieltä, että sukupuoli ei enää nykypäivänä vaikuta lapsen kohtaamiseen. Kyselylomakevastaukset koskien samaa kysymystä pääosin puolsivat sitä, että lapsen sukupuoli ja siihen liittyvät stereotyyppiset käsitykset edelleen jollain tasolla vaikuttivat lapsen kohtaamiseen. Voidaan pohtia, vaikuttiko

haastatteluiden ja kyselylomakkeiden tulosten osittaiseen ristiriitaan mahdollisesti se, että haastateltavat antoivat spontaaneja vastauksia eikä heille välttämättä siinä hetkessä tullut mieleen selkeitä tilanteita jossa sukupuoli olisi vaikuttanut lapsen kohtaamiseen. Kyselylomakkeeseen vastanneilla oli käytössään reilusti aikaa pohtia ja muotoilla vastauksiaan.

Tutkimuksessa kasvattajat toivat monesti esiin asioita kuten mieltymykset ja ominaisuudet, jotka koettiin olevan sukupuolelle tyypillisiä ja jotka käytännössä myös toteutuivat. Yksi kasvattaja kertoi esimerkin pojasta jonka mielenkiinto rajoittui pelkästään autoihin, vaikka hänelle oli yritetty tarjota nukkejakin. Voidaan olettaa, että edellä mainittua esimerkkiä haluttiin muiden käytännönesimerkkien joukossa pitää osoituksena siitä, että sukupuoliin todella liittyy niille ominaisia sosiaalisia piirteitä. On hyvä kriittisesti pohtia miksi koetaan, että sukupuolistereotypiat ilmenevät lapsen käytöksessä siitäkin huolimatta, että niille yritetään tarjota vaihtoehtoa.

Henkelin & Tomičićin (2009, 54) mukaan ihmisillä on tapana huomioida asiat jotka vahvistavat omia kokemuksia ja ajatuksia. Asiat jotka kyseenalaistavat omat oletukset jäävät usein huomiotta. Sukupuolisensitiivisistä näkökulmasta voidaan ajatella, että ajatustavaltaan sukupuolinormatiiviset ihmiset useimmiten huomaavat ja korostavat lapsen käytöksessä asioita jotka antavat vahvistuksen omalle näkemykselle siitä, että lapsi käyttäytyy sukupuolelleen ominaisella tavalla. Kun lapsi keksiikin leikin tai mielenkiinnon kohteen joka ei enää ole sukupuolelle ominainen, sitä ei vastavalla tavalla huomioida, tai se ajatellaan ohimenevänä ilmiönä jolle pyritään löytämään looginen selitys (Alasuutari 2012, 134). Sukupuolistereotyyppistä käytöstä voidaan myös perustella sillä, että lapset ovat aktiivisia oppijoita jotka havainnoimalla ympäristöään, toistamalla kuulemaansa puhetta ja matkimalla aikuisten ja muiden lasten toimintaa oppivat käyttäytymään ja toimimaan odotusten mukaan (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 15; kts myös Ylitapio-Mäntylä 2012b, 72).

Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että uusien lelujen ja lapselle vieraiden leikkien esittely on tärkeää (Henkel & Tomičić 2009, 51). Haastatteluissa yksi lastentarhanopettajista korostikin aikuisen roolin tärkeyttä, kun lapselle esitellään uusi lelu tai häntä rohkaistaan uuteen tapaan leikkiä: aikuinen näyttää lapselle mallia ja motivoi tätä uusiin leikkeihin omalla eläytymisellään ja heittäytymisellään. Aikaisempaa esimerkkiä pojasta joka ei kiinnostunut nukesta voidaan reflektoida tästä näkökulmasta – oliko lapselle annettu pelkkä mahdollisuus leikkiä nukella, vai oliko hänelle annettu mahdollisuus innostua nukella leikkimisestä?

Sukupuolirajoja rikkovan lapsen tunnustettiin herättävän hämmennystä varsinkin silloin, kun kyseessä oli tyttömäisesti käyttäytyvä poika. Samassa asiayhteydessä kasvattajat myös korostivat tärkeyttä olla näissä tilanteissa näyttämättä omia reaktioitaan ja tunteitaan ulospäin, koska omien reaktioiden tiedostettiin vaikuttavan lapsiin. Huuskan & Karvisen (2012, 33) mukaan näiden tilanteiden herättämä hämmennys johtuu siitä, ettei kokemus

vastaa kasvattajan omaa kasvatusta tai siitä, että lapsen sukupuolen ilmaisu tai kokemus ei vastaa sukupuoleen liittyviä stereotyyppisiä odotuksia. Samalla todetaan, että aikuisessa näkyvä hämmennys herkästi tarttuu lapseen ja luo lapselle kuvan siitä, että hänen toiminnassaan tai kokemuksessaan on jotain outoa. Tutkimustuloksissani toistui kasvattajan kokemus lapsena saadun kasvatuksen vaikutuksista omiin asenteisiin ja reaktioihin.

Alasaaren & Kataisen (2016, 15) tekemässä selvityksessä kerrotaan sukupuolirajojen ylitysten olevan suotavampia pienille lapsille, joka vahvistaa tämän tutkimuksen tuloksia. Moni kasvattaja kertoi, että pienten lasten keskuudessa sukupuolirajoja rikkova käytös tai leikki koettiin luonnollisena, mutta isompien lasten samanlainen rajojen rikkominen koettiin vastaavasti hämmäntävänä. Pienemmät lapset nähtiin lapsina eikä vielä selkeästi oman sukupuolensa edustajina. Ylitapio-Mäntylä (2012b, 73) vahvistaa, että mitä isommaksi lapsi kasvaa, sen vahvemmin sukupuoli rajoittaa leikkejä ja käyttäytymistä. Fahlerin ja Mannilan (2016) tutkimuksessa kerrotaan myös samanlaisesta ilmiöstä.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen suurimmaksi haasteeksi luettiin perheiden kanssa eroavat arvot. Kinnusen & Reijosen (2016) opinnäytetyössä tutkimustulokset valottavat samoja haasteita: perheiden asenteet sukupuolirooleja kohtaan. Tutkimuksessani nostettiin myös esiin haasteellisuus ymmärtää sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitystä uudistetussa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen mahdollisuuksia ei haastatteluissa käsitelty kovin laajasti, mutta niihin luettiin muun muassa suvaitsevaisuuden lisäämisen ja erilaisuuden hyväksyminen yhteiskunnassa. Ylitapio-Mäntylä (2012a, 19) vahvistaa, että sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella voidaan lisätä suvaitsevaisuutta luomalla erilaisuutta arvostava ilmapiiri. Erilaisuuden hyväksymisellä ja ilmapiiriä parantamalla varhaiskasvatuksessa voidaan ehkäistä erilaisuudesta johtuvaa kiusaamista.

Kasvattajat suhtautuivat pääasiassa myönteisesti sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen, joskin sen korostamista ja tarpeellisuutta kyseenalaistettiin jossain määrin. Aihe koettiin tärkeäksi, ja monen kasvattajan mielestä oli hyvä että aihe oli nostettu esiin ja että siitä keskusteltiin. Tiedon lisääminen koettiin kuitenkin tarpeelliseksi. Kyselyssä 59 % oli täysin samaa mieltä ja 41 % osittain samaa mieltä väitteen kanssa, että sukupuolisensitiivisyys on tärkeä arvo omassa työssä. Sukupuolisensitiivistä kasvatusta pidettiin myös lapsen kannalta tärkeänä, mutta vastausvaihtoehtojen vastaukset asettuivat hieman eri lailla; 29 % oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä, ja 71 % vain osittain samaa mieltä. Tämä oli mielenkiintoinen eriyttävyys, johon kyselylomakkeessa ei kuitenkaan kysytty erikseen perusteita, ja jota siten on mahdotonta tulkita sen enempää. Olettamus voisi kuitenkin olla, että sukupuolisensitiivisyys nähtäisiin tärkeämpänä arvona juuri lapsen näkökulmasta, koska sukupuolisensitiivisyys antaa lapselle laajemmat raamit toteuttaa ja ilmaista itseään päiväkodissa. Tärkeimpänä

voidaan kuitenkin pitää kasvattajien myönteistä suhtautumista sukupuolisensitiivisyyteen, heidän toivetta tiedon lisäämisestä sekä heidän halua vahvistaa sukupuolisensitiivistä kasvatusta päiväkodissaan.

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset saavat koulutuksensa tällä hetkellä yliopistosta, korkeakoulusta tai ammattikoulusta. Koulutukset eroavat toisistaan paljon, eikä niihin sisälly yhteistä opintokokonaisuutta, joka käsittelee tasa-arvoa, sukupuolta ja sukupuolen moninaisuutta. (Alasaari & Katainen 2016, 19.) Lausunnossaan uudistettujen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden luonnoksesta Naisasialiitto Unioni (2016) korostaa, että olisi tärkeää kouluttaa varhaiskasvatushenkilökuntaa sukupuolisensitiivisyydestä. Ilman koulutusta on vaarana, että sukupuolisensitiivisyys jää varhaiskasvatussuunnitelmaan pelkäksi termiksi joka ei konkreettisesti toteudu varhaiskasvatuksessa.

Tieto- ja koulutustaso sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ovat tutkimustuloksista tehtyjen johtopäätösten mukaan hieman ristiriidassa kasvattajien vaihteleviin näkemyksiin sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tarkoituksesta ja kasvattajien kokemuksiin siitä, että sukupuolisensitiivinen kasvatusta toteutuu päiväkodissa hyvin. 41 % kyselyyn vastanneista oli eri mieltä väitteen kanssa, että oli saanut sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tarpeeksi tietoa. Kukaan ei ollut väitteen kanssa täysin samaa mieltä. Kuitenkin 94 % vastaajista koki sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuvan päiväkodissa hyvin. Pohdin samaa kuin Kinnunen & Reijonen (2016, 36) tutkimuksessaan: voiko sukupuolisensitiivinen kasvatusta toteutua päiväkodissa hyvin, jos kasvattajilla ei ole siitä tarpeeksi tietoa tai koulutusta? Kasvattajilla oli paljon hyviä ja myönteisiä näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta, ja he kertoivat, että asiasta on paljon keskusteltu päiväkodissa. Työyhteisössä olisi hyvä edelleen yhdessä pohtia sukupuolisensitiivisyyden ydintarkoitusta ja siihen liittyviä käsitteitä, jotta kielteiset asenteet jotka esimerkiksi sukupuolineutraaliuteen usein liittyy, saataisiin kitkettyä pois. Kun väärinymmärryksistä on päästy eroon, sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitys ja hyöty todennäköisesti ymmärretään paremmin. Tiedon lisääminen sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta voidaan olettaa vahvistavan sen toteutumisesta.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi alkuvuodesta 2017 kun päätin tulevan tutkimukseni aiheen ja sen rajauksen, ja aloin perehtymään siihen liittyvään teoriaan. Tilaaja opinnäytetyölle löytyi syyskuussa. Alkuperäinen suunnitelmani oli aloittaa opinnäytetyön aktiivinen tutkimusvaihe loka-kuussa 2017 ja nopealla aikataululla saada se valmiiksi marraskuun loppuun mennessä. Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheisiin meni kuitenkin odotettua enemmän aikaa, eikä omia ajallisia resursseja lopulta ollutkaan

saada tutkimustyötä tehtyä niin nopeasti. Jälkeenpäin ajatellen opinnäytetyön prosessin pitkittyminen oli hyvä asia. Aikaa jäi ideoiden ja asioiden hautomiselle ja kehittämiselle.

Aineiston analysointi oli mielenkiintoista, joskin yllättävän aikaa vievää. Kyselylomakkeisiin tuli laajoja vastauksia, joita oli hankalampi eritellä asiayhteyksistä ja sijoittaa teemojen alle. Haastatteluaineistot olivat helpommin pilkkottavissa teemoihin. Niin kuin Eskola & Vastamäki (2015, 38) toteaa, viimeistään analysointivaiheessa huomaa aina jotain joka jäi puuttumaan tai joka olisi pitänyt tehdä toisin. Haastatteluja litteroidessani mieleen nousi monta tarkentavaa kysymystä, jotka eivät tulleet haastattelutilanteissa mieleen. Hyödyllistä olisi ehkä ollut ensin tehdä kysely ja kyselyn vastauksien perusteella suunnitella haastattelut. Haastateltavien vastauksiin olisi varmasti vaikuttanut kyselylomakkeen näkeminen tai haastattelurungon saaminen ennen itse haastattelutilaisuutta. Toiveenani oli spontaanit vastaukset, mutta osaan teemoista vastaukset olisivat ehkä olleet erilaisia, jos haastateltavat olisivat saaneet mahdollisuuden miettiä teemoja etukäteen.

Aineistonkeruumenetelmiä pohtiessani, suurimpana huolenaiheenani oli aineiston kattavuus. Alkuperäisenä suunnitelmana oli kerätä aineisto pelkästään kyselylomakkeilla. Karimin ja Orajärven tutkimuksessa (2015, 48) kerrotaan, että osa kyselylomakkeisiin vastanneista kertoi jättäneensä vastaamatta kyselyyn aiheen tuntemattomuuden takia. Itsellenikin oli juuri se pelko mielessä, että aihe karsisi vastaajia tuntemattomuutensa ja kiinnostamattomuutensa vuoksi, ja että tutkimusaineisto jäisi liian suppeaksi. Vaikka vastausprosentti jäi vain 64 % ja päiväkodin johtaja itsekkin sanoi olevansa hieman pettynyt vastausten alhaiseen määrään, olin kuitenkin todella tyytyväinen kyselylomakeaineiston sisältöön. Kokonaisuudessaan vastaukset olivat todella antoisia. Suurin osa vastaajista oli vastannut ajatuksella ja tulkintani mukaan avoimesti ja rehellisesti kaikkiin kysymyksiin.

Tämän perusteella kyselylomakkeiden käyttö olisi sellaisenaan riittänyt samaan tarpeeksi laajan aineiston kokoon. Haastattelut toivat tutkimukseen kuitenkin vielä kattavampaa aineisto. Vaikka kyselylomake- ja haastatteluaineistot pääasiassa vahvistivat toisiaan, haastatteluilla sain kasvattajilta tutkimukseen syvällisempää pohdintaa, joka täydensi tutkimustuloksia. Haastattelut olivat mielestäni onnistuneita, sisällöltään myös erittäin antoisia, sekä opettavaisia itselleni jolle haastattelijan rooli oli uusi.

Haastatteluissa käsiteltiin kahta aihetta, jotka olisivat mielestäni jatkotutkimusten kannalta mielenkiintoisia. Ensimmäinen aihe jatkotutkimukseen nousi esiin päiväkodin ja perheen välisestä yhteistyöstä sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Haastateltavat kertoivat, että sukupuolistereotyyppistä käytöstä ja ajatusmaailmaa tulee lapsen mukana päiväkotiin jo kotoa, eikä kaikkien vanhempien ole helppo hyväksyä sukupuolirajoja ylittäviä lasten leikkimiä leikkejä päiväkodissa. Mielenkiintoista olisi selvittää

perheiden näkökulmia varhaiskasvatussuunnitelmassa esiin nostetulle sukupuolisensitiivisyydelle, miten se ymmärretään, miten sen toteutuminen koetaan ja millaisena arvona sitä pidetään. Toisena potentiaalisena jatko-tutkimusaiheena olisi kasvattajien työn havainnointi. Kasvattajat kertoivat itsekkin, että omaa työtettä oli vaikea itse arvioida ja että ulkopuolisen tarkkailijan silmin heidän toiminta mahdollisesti näyttäisi erilaiselta kuin miltä kasvattajat itse näkivät sen. Olisi mielenkiintoista tehdä videohavain-toja kasvattajien työstä päiväkodin arjessa ja verrata sukupuolisensitiivi-sestä näkökulmasta videoitua kasvatustyötä henkilökunnan omiin koke-muksiin toimintatavoistaan. Kokemuksissa ja havainnoissa ei välttämättä olisi eroja, mutta videokuvaukset saattaisi tuoda esiin piiloon jääviä käytän-töjä ja toimintatapoja jotka kasvattajalle itselleen helposti voi jäädä huo-maamatta.

Tutkimusaineistosta sain kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen selkeät vastaukset. Siitä päättelen, että tutkimusmenetelmäni, kyselylo-makkeiden kysymykset ja haastatteluiden teemat olivat tarkoituksenmu-kaisia. Viimeiseen kysymykseen koskien sukupuolisensitiivisen kasvatuk-sen mahdollisuuksia ja haasteita kasvattajilla oli hankalampaa keksiä vas-tauksia. Kysymystä oli hankala tarkentaa ilman että siitä olisi tullut liian johdatteleva, mutta sen olisi jälkeenpäin ajatellen voinut tutkimuskysy-myksenä muotoilla hieman eri lailla. Vaikka vastaukset kolmanteen tutki-muskysymykseen eivät olleet yhtä monipuolisia kuin vastaukset kahteen ensimmäiseen kysymykseen, koen kuitenkin että sain tarvittavat vastauk-set siihenkin.

Kasvattajat olivat myönteisiä sukupuolisensitiivisyyttä kohtaan ja kokivat sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuvan päiväkodissa hyvin. Suku-puolisensitiivisyyttä ja sen toteutumista voisi vielä yksinkertaisilla keinoilla kuten esimerkiksi kasvattajien itsereflektoinnilla vahvistaa päiväkodin var-haiskasvatustoiminnassa. Tutkimuksen tarkoitus ei ollut tuoda esiin mah-dollisia epäkohtia kasvattajien varhaiskasvatustyössä, vaan tavoitteena oli antaa päiväkodin kasvattajille mahdollisuus tarkastella ja vahvistaa omaa sukupuolisensitiivistä työtettä. Toivon, että opinnäytetyöni on voinut toimia yhteistyöpäiväkodin henkilökunnan välineenä reflektoida ja vahvis-taa sukupuolisensitiivisyyttä työyhteisössä.

LÄHTEET

Ahopelto, A. & Virtanen, T. (2016). *Sukupuolisensitiivisyys päiväkodin arjessa. Koulutuskokonaisuus päiväkodissa Tampereella*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Tampereen ammattikorkeakoulu. Haettu 14.1.2018 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/115612/Ahopelto_Anna-Maria_Virtanen_Tiina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Alasaari, N. & Katainen, R. (2016). Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75093/RAP-2016-36-varhaiskasvatus-tasy.pdf?sequence=1>

Alasaari, N., Katainen, R., ym. (2016). *Tasa-arvoa päiväkotiin. Tekstikokoelma sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta*. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/TASAarvoap%C3%A4iv%C3%A4kotiin.pdf>

Alatalo, M. (2005). Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa (toim.) *Haastattelu : Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 57—77.

Alasuutari, M. (2016). Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus, 122—141.

Delegationen för jämställdhet i förskolan (2006). *Jämställdhet i förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Statens offentliga utredningar. SOU 2006:75. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.regeringen.se/contentassets/c1c17b2298f8467ebab019c9aaf3f0e/jamstalld-forskola---om-betydelsen-av-jamstalldhet-och-genus-i-forskolans-pedagogiska-arbete-sou-200675>

Eskola J. & Suoranta J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2015). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistokeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 27—44.

Fahler, J. & Mannila, N. (2016). *Sukupuolisensitiivisyys vaasalaisissa päiväkodeissa*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Vaasan ammattikorkeakoulu. Haettu 14.1.2018 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/118216/Fahler_Jasmin_Mannila_Noora.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Grinberg, E. & Larned, V. (2017). This is what happens when gender roles are forced on kids. *CNN*. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://edition.cnn.com/2017/09/20/health/geas-gender-stereotypes-study/index.html>

Heikkilä, T. (2010). *Tilastollinen tutkimus*. 7.-8. painos. Helsinki: Edita.

Heikkinen, K. (2016). Vauvojakin ahdetaan sukupuolimuotteihin. *Helsingin Sanomat* 25.4.2016. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.hs.fi/tiede/art-2000002898040.html>

Henkel, K. & Tomičić, M. (2009). *Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2*. Riga: OLIKA förlag AB.

Huuska, M. & Karvinen, M. (2012). Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 31–54.

Karim, E. & Orajärvi, B. (2015). *Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolten välinen tasa-arvo varhaiskasvatuksessa*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Lapin ammattikorkeakoulu. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/100215/OPINNAYTETYO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Katainen, R. (2016). Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke. Teoksessa *Tasa-arvoa päiväkotiin – tekstikokoelma sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta*. Naisasialiitto Unioni & Opetus- ja kulttuuriministeriö. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/TASAarvoap%C3%A4iv%C3%A4kotiin.pdf>

Kinnunen, S. & Reijonen, A. (2016). *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – Varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Karlia-ammattikorkeakoulu. Haettu 14.1.2018 osoitteesta http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/117858/Kinnunen_Reijonen.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Korkeakivi, R. (2014). Prinsessapoika. *Opettajalehti* 25/2014. Haettu 10.10.2017 osoitteesta <https://www.opettaja.fi/cs/Satellite?c=Page&pagename=OpettajaLehti%252FPage%252Fjuttu-sivu&cid=1351276519632&juttuID=1398855682429>

Kurunsaari M. (2014). *Kasvattaminen tasa-arvoon ja sukupuolisensitiivisyyteen päiväkodissa – kasvattajien näkökulma*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Haettu 14.1.2018 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/71380/Kurunsaari_Mirva.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/1986/19860609>

Metsämuuronen, J. (2001). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: Methelp.

Mäkinen, M. (2016). Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 97—110.

Naisasialiitto Unioni (2016). Varhaiskasvattajat tarvitsevat myös koulutusta. Lausunto 5.9.2016. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://www.naisunioni.fi/lausunto-varhaiskasvatussuunnitelman-perusteiden-toinen-luonnos/>

Opetushallitus (2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Haettu 14.1.2018 osoitteesta http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Opetushallitus (n.d.). Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat – Mikä muuttuu? Haettu 10.10.2017 osoitteesta http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet_vasut

Paumo, M. (2012). Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 141—158.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). (toim.). *Haastattelu : tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Seta (n.d.). Sukupuoli. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://seta.fi/sukupuoli/>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma. Julkaisu 2016: 4. Haettu 14.1.2018 osoitteesta http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75238/04_2016_STM_Tasa-arvo-ohjelma_2016-2019_fi_sv_B5_netti.pdf?sequence=1

Suomen Setlementtiliitto (n.d.). Sukupuolisensitiivisyys. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.setlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/sukupuolisensitiivisyys3/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2017a). Sanasto. Sukupuolten tasa-arvo. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sanasto>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2017b). Varhaiskasvatus. Lapset, nuoret ja perheet. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>

Teräs, T. (2012). Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 103—124.

Valli, R. (2015). Paperinen kyselylomake. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 84—108.

Varhaiskasvatuslaki 8.5.2015/580. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Vilka, H. (2006). Tutki ja havainnoi. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-kehita-C3%A4.pdf>

Vilka, H. (2007). Tutki ja kehitä. 1.-2. painos. Helsinki: Tammi.

Vuorikoski, M. (2005). Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa T. Kiilakoski, T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino, 31—61.

Väyrynen, K. (2016). *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – kasvattajien näkökulma*. Opinnäytetyö. Sosiaali-alan koulutusohjelma. Lapin ammattikorkeakoulu. Haettu 14.1.2018 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/119961/Vayrynen_Karoliina.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012a). Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 15—30.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012b). Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 71—90.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012c). Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 177—188.

Ylitapio-Mäntylä, O. (2016). Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa E. Hujala & T. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 276—286.

KYSELYLOMAKKEEN SAATEKIRJE

Saatekirje
15.11.2017

Hyvä XXX:n päiväkodin kasvattaja,

Olen sosionomiopiskelija Hämeen Ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä sukupuolisen-sitiivisistä kasvatuksesta varhaiskasvatuksessa, ja opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää varhaiskasvatushenkilöstön näkemyksiä ja kokemuksia sukupuolensitiivisistä kasvatuksesta ja sen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa.

Tutkimusaineiston kerään sekä yksilöhaastatteluilla, että kyselylomakkeilla. Kyselylomakkeet jaetaan koko henkilökunnalle ja toivon, että mahdollisimman moni vastaisi kyselyyn. Kyselyyn vastaaminen tehdään nimettömästi ja kyselylomakkeen voi vastaamisen jälkeen sulkea vastauskuoreen. Vastausaikaa on 25.11 asti, jonka jälkeen kerään kyselylomakkeet päiväkodilta. Kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja kerätty aineisto hävitetään tutkimustyön valmistuttua.

Kiitos vastauksista jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Lotta Wasenius
Sosionomiopiskelija HAMK
lotta.wasenius@student.hamk.fi
050-XXXXXXX

KYSELYLOMAKE

KYSELYLOMAKE

Rastita vaihtoehtoista sinulle sopivin vastaus.
Avoimiin kysymyksiin toivoisin vähintään parin lauseen pituisia vastauksia.

1. Työskentelen päiväkodissa

☐ lastenhoitajana ☐ lastentarhanopettajana

2. Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi tarkoittaa?

3. Olen saanut sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tietoa ammatillisen koulutukseni kautta

☐ riittävästi ☐ jonkin verran ☐ en ollenkaan

4. Olen saanut sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta tietoa täydennyskoulutuksen kautta

☐ kyllä ☐ ei

5. Olen mielestäni saanut tarpeeksi tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

☐ täysin eri mieltä ☐ osittain eri mieltä ☐ osittain samaa mieltä ☐ täysin samaa mieltä

6. Sukupuolisensitiivisyys on minulle työssäni tärkeä arvo

☐ täysin eri mieltä ☐ osittain eri mieltä ☐ osittain samaa mieltä ☐ täysin samaa mieltä

7. Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on lapsen kannalta tärkeää varhaiskasvatuksessa

☐ täysin eri mieltä ☐ osittain eri mieltä ☐ osittain samaa mieltä ☐ täysin samaa mieltä

8. Sukupuolisensitiivinen kasvatus toteutuu lapsiryhmässä mielestäni

☐ *hyvin*

☐ *kohtalaisesti*

☐ *heikosti*

9. Vaikuttaako lapsen biologinen sukupuoli siihen, mitä häneltä odotetaan? Perustele.

10. Mitä ajatuksia ja tunteita sukupuolirajoja rikkova lapsi herättää sinussa?

11. Onko jotain mitä haluaisit vielä sanoa aiheeseen liittyen?

Kiitos vastauksista!